

TÖMEG- MOZGALMAK

AZ
ALFÖLDI PARASZTVÁROSOKBAN.

ÍRTA:
DR. SZEBERÉNYI LAJOS ZS.

BUDAPEST, 1913.
KÓKAI LAJOS KÖNYVKERESKEDÉSE.
(IV., KÁROLY-UTCA 1.)

Baltha és Társa könyvnyomdája, Mezőberény.

„Magam megyek. A népet szeretem, de
Nem szeretek kiállani elébe.
Bár jó lehet, nekem nem jól esik
Hangos rivadalma s dörgő éljene
S érett eszűnek sem tartom, ki ebben
Kedvét leli.“

SHAKSPERE.

*

A huszadik század híres szociológus jósk szerint a tömegek korszaka. Szerintök a történelmet ezentúl nemcsak a királyok, híres hadvezérek, miniszterek, tudósok, feltalálók és martyrok fogják csinálni; mert egy új hatalmas tényező lépett fel az összes „civilizált“ államokban: a tömeg és a tömegek mozgalma.

Tömegmozgalom volt már az ókori Athénben, Rómában is; de az igazán szervezett tömegmozgalom, ez a már a letűnt és találmányokban oly gazdag 19-ik század vívmánya és ránk maradt drága öröksége.

A kultúr államban, az alfabéták országában, ma már nemcsak a pénz és sajtó képezi a hatalmat; mert egy új hatalmasság lép fel: *az az ember, akire a tömeg hallgat, aki képes a tömeget vezetni.* Akiben ez a képesség jelentkezik, aki ezt a képességét gyakorlatilag érvényesíti, az gyorsan emelkedhetik, olyan tényező lesz, akivel a hatalom is számol. A tömegvezetőkkel való alku, tárgyalás, szövetkezés,

paktálás, a modern állam egy nagyon nehéz és kényes kérdése.

A tömegvezetés egy olyan képesség, amely csak a részben vagy egészben parlamentárisán kormányzott országokban érvényesülhet, mely országokban azután bizonyos megilletődéssel néznek a tömegmozgalomra, a kiváló tömegvezetőkre, arra a csodálatos képességre, hogy miként lehet sok embert igaz ok és eszme nélkül is lelkesíteni, bizonyos erkölcsileg és jellemileg nem sokat érő „szónokok“ körül csoportosítani, az orruknál fogva vezetni, állandóan ámítani, elvakítani.

A modern tömegvezetés technikája a múlt század közepe óta szinte hihetetlen ügyességre tett szert a nemzetközi szociáldemokrata tömegmozgalomban, melyben ideális vonásokat is találunk, eltérően a kisebb körre szorítókozó egyén körül csoportosuló tömegmozgalmaktól. Az alföldi parasztvárosok újabb tömegmozgatói a fogások egy részét a nagy tökéletességre szert tett nemzetközi tömegmozgalomtól vették át; de feltaláltak új módszereket és utakat is.

Az alföldi parasztvárosok tömegmozgalmaival akarunk ezen sorokban foglalkozni. Ezek a tömegmozgalmak elütnek minden más jelenkori tömegmozgalomtól; mert ez a tömegmozgalom csak parasztokból álló tömegekkel dol-

gozik, melynek vezetői többnyire elurasodott parasztok, vagy elparasztosodott urak, a háttérben oly nomád elemekkel, melyek életmódjukkal, világnézetükkel éppen legtávolabb állnak a paraszttól. Parasztvárosok nélkül ezeket a tömegmozgalmakat szinte elképzelni sem lehet. Ahol tűzhelyüket nem egy parasztváros képezte, ott hamarosan csődöt is mondtak; mert a falvak népét nehéz egy tömeggé szervezni és tömegként vezetni. A falu népének olyan egyénisége van, mely képes a tömeg nagy vonzó és fertőző erejének ellenállni; de a parasztvárosnak nincsen egyénisége, sőt ez az oly sokszor erős és értékes parasztegyéniségnek is biztos temetője. A parasztváros már századok óta tömegéletet él; de a tömegéletben elrejtett erőt csak ujabban fedezték fel a választó gépezet ismerői és művészei. Ha ezt az erőt szervezik, a tömeg indulatait fokozzák, tudatlanságát alaposan kihasználják, úgy létesíthető az a tömegmozgalom, amelylyel a tömegvezetők politikai téren nagy eredményeket érhetnek el.

Körülbelül 20—30 éve annak, hogy az egyes alföldi parasztvárosokban a tömegmozgalom felüti fejét. A mozgalom okát a nép szociális helyzetében keresték és abban véltem egyedül fellelni én is. A szociális állapotok bizonyára hozzájárultak a tömegmozgalom felkeltéséhez;

de amióta volt alkalmam nem egy tömegmozgalmat a közletről megfigyelni, azután azt más tömegmozgalmakkal összehasonlítani, arra a meggyőződésre jutottam, *hogy az alföldi tömegmozgalom fő forrása az alföldi parasztváros egyedül álló tömegélete*, melyet egyes hatalomra vágyó és politikailag érvényesülni akaró egyének felismerni tudtak és gyakorlatilag értékesítettek. Az Alföld egymástól messze fekvő parasztvárosaiban különböző időben keletkezett tömegmozgalmak mind nagyon hasonlítanak egymáshoz; mert rendszeren egy és ugyanazon talajból nőttek ki. A tömegszellem és élet mindegyik parasztvárosban meglehetősen egy és ugyanaz.

I.

Az alföldi parasztváros.

Az alföldi parasztváros egyedül áll az egész világon. Sehol más országban nem verődött össze annyi paraszt egy helyen, mint az alföldi parasztvárosokban. Ezek a parasztvárosok Magyarország szomorú török emlékei. A török virágzó falvakat feldúlt és már a török hódoltság korszakában megkezdődött az a folyamat, mely későbbben a telepítés korszakában befejezést nyert, mely most némely vármegyében a tanyarendszer erősödése következtében némileg más, helyesebb irányt vesz fel.

Az Alföld úgynevezett Tisza-Maros szöge területén alig van falu, vagyis oly helység, *melyben* falusi, inkább áttekinthető individuális élet lenne, falusias világnézettel, falusias erkölcsökkel.

A parasztváros sajátos egyesítése a városnak és falunak. A vasútállomáshoz közel

fekvő utcák sokszor egészen városias jellegűek. Ott vannak az üzletek, egy-egy „modern“ szaloda, ott laknak a kereskedők, orvosok, ügyvédek. A távolabb eső utcák, még ha véletlenül aszfalt járdákon is lehet végig menni rajtuk, teljesen falusi jellegűek, lakosaik majdnem kizárólag földmívelők és földmunkások, csak itt-ott lakik közöttük egy tanító, csizmadia, kovács, szabó, szatócs és pálinkamérő. De ezekben a falusias utcákban is már hiába keresnénk a régi falusias szellemet; mert annak már csak a foszlányai lelhetők ott fel és az egyszerű, egykor sokat érő paraszthajlékba különféle utakon betolakodik a városi szellem, erkölcsi világnézet, a fényűzés, hiúság, anyagiasság és élvvagy.

A parasztváros népének túlnyomó része földmíveléssel foglalkozik. A kisgazdák nem egy parasztvárosban kifelé vonulnak a tanyákra. A múlt század végén egyesek akadályozni akarták ezen tanya felé vonulást; mert a mívelődés veszedelmét látták benne, pedig a parasztság megőrzésére, a romlás némi akadályozására ez a helyes út. A tanyán lakó kisgazda a tulaj ódonképeni hivatásának élő földmívelő, aki odakint ment az egyleti élettől, részben meg van kímélve a tömegélet naponként ismételt téveszméitől, a korcsmától, különösen, ha jó távol lakik a várostól és rit-

kán jön be. Az állandóan a tanyán lakó földművelő egyszerűbben, olcsóbban él, és jövedelmét házanépe egyesített szorgalmával fokozhatja. A városban maradnak a paraszt nagygazdák, kik földjüket cselédekkel műveltetik, vagy azt bérbeadták. Ott laknak az öreg földmivesek, kik nyugalomba vonultak, átadva a földet gyermekeiknek. Ott laknak a gyermektelen kisgazdák, kiknek van megtakarított tőkéjük is, földjüket bérbeadták. Ott laknak azok a földművelő munkások is, kik napszámba járnak, mikor van munka és munkaszünetkor állandó látogatói a piacnak.

A parasztváros földművelő népe nélkülözi a falu erkölcsi ellenőrzését; mert már itt a városi társadalmi élet bizonyos jelenségeivel találkozunk lépten-nyomon. Az emberek csak utcánként ismerik egymást. Az egyik utcában lakó, ha ott botrányos cselekedetet követett el, könnyen megmenekül a közmegvetéstől, ha néhány utcával tovább üti fel sátorfáját. De meg, ahol sok ember van együtt, sok a botrány és a sok egymásután ismétlődő botrány hamar elmosódik; mert a tömeg emlékező tehetsége nagyon gyenge. Különösen az erkölcsi tér az, amelyen a parasztvárosok eredetileg falusi lelkületű lakossága a városok sötét negyedének erkölcsi romlása és légköre felé evez.

A parasztlakosság különféle néposztályokat

foglal magában.*) E néposztályok különfélesége dacára mindegyikben közös két ellentétes, különösen erős érzés uralkodik. Az egyik, az úrhatnámság érzése. Mindenki, le egészen a napszámosig és béresig, úr szeretne lenni. Úr szerinte mindenki, aki nem kénytelen nehezebb munkát végezni, kinek biztos a jövedelme, kényelmesen él, nem *parancsolnak* neki, hanem ő parancsol másoknak. A másik még talán erősebb érzés az úrgyűlölet, mely kisebb-nagyobb mértékben majdnem minden alföldi parasztvárosi földművelő lelkében él. Lenézi, irigyli és gyűlöli azokat, kik nem kénytelenek korán kelni, kik szellemi munkájukból, hivatalban, biztos fizetésből, mert jövedelmük forrása nincs a szabad ég alatt fagynak és elszáradásnak kitéve, kik szerinte nagyon könnyen és kényelmesen élnek. Vannak olyanok is, kiknél ez az idegenkedés a velük született ős paraszt konzervativizmusból ered, melyet még a „városi“ élet sem volt képes kiirtani. Ezek ellenségei minden újításnak. Még ha nagyon is módjukban van, még akkor sem vezetik be a villanyfényt házukba, hanem a sajátkezűleg tisztított tökmagból készített olajjal megtöltött mécses

*) A paraszt néposztályok közelebbi jellemzésével foglalkozom 1907-ben kiadott munkámban: „A parasztek helyzete Magyarországon.“ Budapest, 1907. Kókai Lajos bizománya.

pislogó fénye mellett gubbasztanak a hosszú és sötét téli estén. Ha az artézi kút a házuk előtt van, még akkor sem isszák vizét; mert szerintük bűdös az, és inkább isszák a messze sintérlak mellett fekvő kút vizét, hisz apáik is abból ittak és hosszú kort értek el. Egy ilyen őseredeti 90 éves parasztember, aki életében csak közvetlenül halála előtt lett beteg, csak nagy nehezen állott rá, hogy unokái orvost hívjanak, de nyomban ki is jelentette: „Hát, nem bánom, hívjatok orvost, de én orvosságot be nem veszek. 90 évig nélküle éltem, nélküle akarok meghalni.“ Ez a paraszt konzervatív rész az urat nem tartja természetes embernek, hanem az Isten útjáról letért furcsa lénynek, ki mindég csak azon gondolkozik, hogy mint lehessen könnyen megélni és pedig szerinte a paraszt keservesen szerzett föléreiből; mert a szellemi munka szerinte nem munka, és a filozófiából nem lehet becsületesen, felebarátaink megkárosítása nélkül élni. Egy ilyen konzervatív parasztgazda szólott egyszer akként kis unokájához, aki a gimnázium épületéből kiözönlő tanulókra nézett: „Látod fiam, ebben a nagy házban nőnek azok az úrfiak, kik majd, ha innen kikerülnek, titeket fognak nyúzni!“ Ez a konzervatív rész gyanús szemmel nézi azokat a parasztokat, kik az urakkal gyakrabban érintkeznek, és akként

szokta őket jellemezni: „Ezek szeretnek a hosszabb kabátokhoz dörgölődni.“

Rége a parasztvárosban alig volt úri osztály. Lelkész, tanító, jegyző, orvos, egy-két ügyvéd, néhány kereskedő képezte az úgynevezett értelmiséget. Ma is ez az úri osztály, szemben a parasztnak nagy tömegével, elenyészően csekély. Az újabb nehéz életviszonyok nyomása alatt kevés közöttük a vagyoniilag független ember, sőt mondhatni kevés a közepes módú ember. A váltólovaglás talán az egyedüli sport, melynek kínjai között töltik életüket. Az érintkezés az úgynevezett urak és a nép között már azért sem lehet sem gyakori, sem benső; mert a legtöbb parasztvárosban a tömegvezérek első feladata volt minden összekötő szálát elszakítani, és az egyszer elszakított szálakat nehéz ismét összekötni, ha meg össze is kötjük, görcsök maradnak!

Az iparososztály, kivéve a kovácsokat, bogárokat és csizmadiákat, az értelmiséghez számítható, azzal tart.

Az utolsó két évtizedben, különösen a vasúti gócpontokon fekvő parasztvárosokban rohamosan emelkedik, épp úgy, mint hazánk fővárosában, az új intelligens néposztály: a zsidóság. Ez közép helyet foglal el az urak és a parasztság között. Leginkább kereskedelemmel és italméréssel foglalkozik. A parasztnak

nem sorolja őket az urak közé. Ez a gyorsan keletkezett, erősen szaporodó középosztály sokkal nagyobb arányszámmal bír már most is, mint amennyit a parasztváros termelő néposztálya előbb-utóbb biztosan jelentkező baj nélkül elviselni képes. Világnézete, faji túlzó egoizmusa, életmódja teljesen elüt az Alföld népe életétől. Ez a népfaj nem él érzelmi motívumokban, s nem is érti meg a keresztény érzelmi világot; mert teljesen a racionalizmusra és intellektualizmusra van berendezkedve.*) A régi benszülött és már részben aklimatizálódott magyar zsidóság egyre új elemeket vesz fel a Galíciából és Romániából beszivárgó elemekből. A legtöbb parasztvárosnak ők adnak városi jelleget, és a vállalkozási kedvet ők képviselik. Sikeres kereskedelmüknek nemcsak a velük született ügyességük, józanságuk és szorgalmuk az okozója, hanem nagy előnyük, hogy majdnem kivétel nélkül bírják a német világnyelvet. Az alföldi parasztvárosi tömegmozgalmaknál nekik tevékeny szerepük van. Látszólag a tömegmozgalmak minden parasztvárosban helyzetüket megerősítik, amennyiben ők egyszerre előtérbe kerülnek, leszorítva a régi tekintélyeket.

*) Ez általános vonás, mely minden téren, minden helyen jelentkezik. Lásd Werner Sombart: Die Juden und das Wirtschaftsleben. Leipzig 1911. 316. és 318. l.

A parasztváros földmívelő lakossága nagyon hamar kerül bele a tömegélet forgatagába. A parasztfiúcska a szülei házban rövid ideig élvezi az individuális befolyást és nevelést. Bekerül az iskolába, ahol szintén rendesen tömeget oktatnak. A törvényes 80 létszám alatt alig van iskola a parasztvárosban. írni, olvasni tanítanak, azután meg jó sokat emlékeztetnek ebben az iskolában; de az igazi nevelésre, az akaraterő edzésére már nincsen idő. Egyesek legalább némi gyarló ismereteket elsajátítanak e kínos dresszúrában, de a többség azon címen, hogy képtelen tanulni, a lusták körében tölti el iskolai éveit. Nem emlékeit, nem kínoztta magát, legalább ép és egészséges idegrendszerrel került ki az iskolából, melynek neve ugyan népiskola; de tulajdonképpen minden más, csak nem népiskola.

Az iskolából kikerülve az ifjú, a tanyára kerül, ahol meg az egyhangú életmódban, sokszor csupán állatias emberek és igavonó állatok között eltöltött évek ismét nem emelik sem az elhatározó, sem az ítélő képességet. Az emberek közé kerül a hetipiacon, a vásárban, a lakodalmon, a korcsmában és mindenütt a tömeg nehezedik rá, annak akarata, esze, szokásai vezetik őt. Megszokta a sok embert, a sokféle embert, mindenütt a tömeg, a sokaság nehezedik rá, teljesen annak befő-

lyása alatt áll; az egyén hamar elvész; az egyéniség nem érvényesülhet, így a kamasz-évek eltelte után már előttünk áll: a kész tömegember!

Még a vallásos élet bensősége is szenved a parasztváros tömegéletének benyomása alatt. A külsőségeknek nagyobb a hatalma. A legtöbb ember hite abban nyeri magyarázatát, hogy ő a nagytömeghez akar tartozni. A vallásos élet nem is nyilvánul olyan buzgóságban, mint a kicsiny gyülekezetekben. A hitetlenségnek is a tömegben nagyobb az ereje. Az alföldi parasztváros theoretikus atheistáit a műveltek és a napszámosok között kell keresni; de ezeknél sokkal veszedelmesebbek a praktikus atheisták, kik nem mondanak szóval ellent a hitcikkeknak; de életükkel azt bizonyítják, hogy Istentől nem félnek és az embe-
rektől nem szégyenkeznek.

A parasztváros népének politikai élete tulajdonképpen csak az alkotmány visszaállítása, 1867 óta kezdődik. Azokban a parasztvárosokban, amelyekben nem voltak politikai egyesületek, körök (48-as függetlenségi kör, 48-as olvasókör) a politikai élet nem vert nagyobb hullámokat. A képviseléválasztások alatt volt némi tömegmozgalom; de ez sohasem fajult politikai szenvedélyllyé. A választás után az ellenfelek kibékültek, s igen helyesen az a

nézet lett általánossá, hogy egymásnak politikai állásfoglalását becsülni kell. A községi képviselőtestületekben és egyházi presbyteriumokban nem volt érezhető a politikai befolyás. A községi hivatalok betöltésénél nem néztek a megválasztandó hivatalnok politikai pártállására. Ott, ahol a tömeget a 48-as politikai párt befolyása alatt álló politikai körökben (48-as olvasókörok) szervezték, a politikai szenvedély tüze is lobot vetett. Az ilyen parasztvárosban nem lehetett pap, jegyző, tanító, bíró, községi hivatalnok, csak ha az illető 48-as érzületéről meggyőződött a tömeg. Aki a tömeget meggyőzte 48-as elvei szilárd-ságáról, az *sokszor* aránylag kis költséggel és sokszor nem túlságos tudományyal felemelkedhetett egészen a képviselőségig. A 48-as ellenzéki cégér nélkül azonban mint „hazaáruló“ sohasem bírt érvényesülni. Ez a 48-as politikai fanatizmus annyira erőt vett a parasztváros tömegén, hogy annak megtörése még egy évtized előtt szinte a lehetetlenséggel volt határos. Az új versenytárs, a szocialista tömegmozgalom is csak ott tudta meghódítani ezeket a 48-as várakat, ahol a szocialista mozgalom is a 48-at felvette programjába, így keletkezett a „48-as független szociálistapárt“ és hódított még ott is, ahol a nemzetközi szociáldemokraták a 48 nélkül hiába próbálkoztak.

Ezek a parasztvárosi tömegmozgatók néha be is vallották, hogy ők szívükben nem 48-asok; de ezen varázserejű szám nélkül az ember a parasztvárosban nem mehet semmire. Epp ilyen varázserejű ez a szó „ellenzéki“ a parasztváros tömegénél. Mikor a koalíció már kormánypárt volt, képviselőjelöltjei a parasztvárosban úgy szerepeltek, mint az „egyesült ellenzék“ jelöltjei. Ilyen nálunk a politikai morál, ha célt akarunk érni!

II.

A tömeg és tömegélet hatása.

Az egyes ember tömegbe kerülve nagy változáson megy át. Csak nagyon kevés ember képes a tömeghatásnak ellenállni s megőrizni a maga egyéniségét és jellemét. A legtöbb ember, mielőtt a tömeg behatása alá kerül, elveszti a sokszor nehéz küzdelmek árán szerzett csekély lelki önállóságát is. A sok gyenge akaratú ember egy tömeggé egyesülve, egy új jellemet alkot: a tömegjellemet. Ez a tömegakarát, tömegjellem ellenállhatlan erővel nehezedik a tömeghez csatlakozó emberekre, kik, ha megszabadultak a tömeg behatása alól, ismét eredeti jellemükhöz és természetükhöz térnek vissza. Erre nézve mondja Le Bon:*) „A legvadabb és legkegyetlenebb konventi tagok között is voltak jólelkű polgárok,

*) Gusztave Le Bon: „Psychologie der Massen.“ Deutsch von Dr. R. Eisler. Leipzig 1908. Verlag von Dr. Werner Klinkhardt.

kik normális körülmények között békeszerető jegyzők és tisztos hivatalnokok lettek volna. A roham után ismét természetes jellemükhöz tértek vissza, mint békés polgárok. Ezek közül szedte későbben Napoleon legkészségesebb szolgáit.“

A tömeg sokszor nagyon rohamosan megváltoztatja az egyes ember jellemét. Régi példa erre nézve a jeruzsálemi tömeg fellépése Jézussal szemben. A „feszítsd meg“ kiáltás magával ragadta a tömeg minden tagját; mert a tömeget arról győzték meg az ügyes tömegmozgatók, hogy Jézus a nemzet, a haza és a hit ellensége. Ezen a tömegtévesztő alapon bizonyára sok olyan ember is ajkára vette azt a szót, ki a tömeg átalakító hatása nélkül, sohasem vetemedett volna oly kegyetlenkedésre.

Régi, köztudomású dolog, hogy a tömeg nem emeli az egyes ember intelligenciáját, sőt majdnem minden esetben csökkenti azt. Még az úgynevezett művelt embereknél is azt látjuk, hogy mihelyt tömeggé verődnek össze, vagy tömegszellem fertőzése alatt állnak, rendszeren csődöt mond minden műveltség — együtt ordítanak az ordítókkal, együtt tombolnak a tombolókkal. A tömegnézet uralkodik felettük, és a tömegnézet alól nem bírják magukat kivonni. Nem hiába mondja Schiller:

„Jeder, sieht man ihn einzeln, ist leidlich
 [klug und verständig,
 Sind sie in Corpore, wird ein Dumkopf daraus.“

A tömeg rendesen a tömeget vezető értelmi befolyása alatt áll. A tömegvezető célja rendesen az, hogy a tömegben ne legyen önálló vélemény és gondolkozás, sőt célja az is, hogy ha esetleg valaki próbál is önálló véleményt nyilvánítani, azt sietősen ki kell zárni a tömegből, vagy gyorsan el kell tapostatni a tömeg által.

Sehol sem végeznek a szavak és jelszavak oly romboló munkát, mint éppen a tömegben és a tömegmozgalomban. „Szabadság“, „testvériség“, „egyenlőség“ ezek a szavak milliókat ragadtak magukkal, és pedig sokszor oly cselekedetekre is, melyek épp e szavak szellemével ellenkeznek. A francia forradalom és az azóta lezajlott minden tömegmozgalom számtalan példát mutat. A „népjogok ellensége“, a „nép zsarnoka“, a „nép árulója“, „hazaáruló“ kitételekkel a legigaztalanabb gyűlöletet lehet ezerek, sőt milliók szívébe oltani. Teljesen egy félszázadig az egész magyar nemzet azon szólam hatása alatt állott, hogy a szabadságharc legjelesebb hadvezére, Görgey hazaáruló, és egészen a legújabb korig hazaárulóknak tartották azokat is, kik ezt a tömegmeggyőződést kétségbe

merték vonni. Teljesen igaza van Le Bonnak, amicfó'n azt mondja, hogy azoknak az embereknek a csontjaiból a Cheops pyramisnál magasabbat lehetne építeni, kik a szavak és formulák áldozatai!

A tömegben teljesen elveszti az egyes ember ítélőképességét; mert a tömeg által termelt vagy elfogadott ítélet bizonyos eksztatikus állapotba helyezi az embert, magával ragadja. A tömegítélet nagy ereje, a brutális erő elnyomja, felfüggeszti az ember egyéni mérlegelését, megfontolását, gondolkozását.

A sok ember véleménye mennyire felfüggeszti az egyes ember gondolkozását, mérlegelését, ítélőképességét, azt több esetben volt alkalmam tapasztalni a parasztváros tömegeinél. Egyszer sétálva a Körös-csatorna partján, látom, hogy a csatorna zsilipje körül sok ember áll, s mindenki egy hely felé irányozta tekintetét. Az egyre szaporodó tömeg azon véleményben volt, hogy a csatorna záróajtájánál valamelyik vándor állatseregletből elszabadult krokodilus tartózkodik és lábának mozgása okozza az egyik oldalon felcsapó hullámot. Senkinek sem jutott eszébe ezt az állítást, mely már valóságos tömegállítás volt, kétségsbe vonni. Midőn azután eleintén a tömeg moraja ellenére kődobásokkal bebizonyítottam, hogy optikai csalódás áldozatai, még

sokáig állításuk mellett kitartottak; de amikor nem támogattam, már egyesek szégyenkezve szóltanul távoztak, majd egyre többen követték őket és a legkevésbé gondolkozók, de a mellett végtelenül csökönyösek a legtovább kitartottak. A tömegmozgalom szervezésénél az utóbbiak képezik rendesen a mozgalom legerősebb gyökerét, amelyik tömegmozgató ezeket jól erősen magához csatolta, az mindig győzelmesen fog előre haladni; mert ezek a mind halálig hű követők, kik még akkor sem fognak elszakadni és zúgolódni, ha bálványuk rajtuk tapos végig, ha szidja, üti, veri őket. A tömeg átalakítja az egyes érzelmeit — és maga is sokszor új, megfoghatatlan érzelmeket termel. A többszörös rablógyilkos Regula koporsóját 10 ezer ember kísérte a sírhoz. Erdélyben 1911. őszén Fogaras vidékén Budák András veszedelmes haramia tartotta az egész vidéket rettegésben, midőn végre a csendőrök golyója leterítette őt. Koporsóját ezrekre menő tömeg kísérte a sírhoz, nagy ünnepélyességgel, két pappal temették el őt. A haramia Vitális sírjára halála évfordulójakor friss virágszálakat tettek. Ezt az érzelmet nem szabad pusztán a gonosztettek iránti rokonszenvvel magyarázni. Dosztojevszky írói naplójában azt mondja, hogy a gonosztévők iránt, kiket Szibériába kísérnek, nagy részvé-

tet tanúsít az orosz nép. „Szerencsétleneknek“ nevezi el őket és ajándékokkal halmozza el. A nagy pszichológus szerint ez a szeretet onnan ered, hogy a nép mélyen érzi a maga bűnösségét, és részvéttel van azok iránt, kik bűnösségükért lakolnak, szenvednek, — kiknek pechjük volt!

A tömegben az egyes ember teljesen elveszti a saját maga akaratát. A legnagyobb képmutatás azt állítani, hogy a tömegmozgalomban a „nép akarata“ érvényesül. Száz ember közül alig van egy embernek igazi akarata. Kilencvenkilenc ember mindég azt akarja, amit más akar, bár azt hiszi, hogy a másik ember akarata tulajdonképpen az ő akarata. A tömegmozgalomnál tényleg hiszik az tömegek azt, hogy a nép akarata, az ő akaratuk érvényesül, hogy azért küzdenek elszántan, azért hoznak nagy áldozatokat, pedig minden ilyen mozgalomnál csak a vezető akarata szokott megvalósulni. Le Bon szerint a tömeggé egyesült emberek minden akaratjukat elvesztik, és ösztönszerűen affelé fordulnak, kinek erős az akarata (84). A szocialista szellemű *Michels**) is elismeri, hogy a jelenkori tömegek tisztán, kizáróan csak a vezető parancsa szerint mozognak, vagyis a népaka-

*) Robert Michels: „Zur Sociologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie.“ Leipzig 1911. — 1. a 156.1.

rat érvényesüléséről magában a tömegszel-
lemben vezetett pártban szó sem lehet.

A nép akaratát igazán megállapítani külön-
ben is a képtelenségek közé tartozik. A vá-
lasztások eredménye sem mutatja a tulajdon-
képpen népakaratot, csak azt, hogy mire
lehetett bizonyos tisztességes és tisztességtel-
len eszközökkel a népakaratot rávinni. Lehe-
tetlenség is az, hogy országokat, nemzeteket
a nép akarata kormányozzon; mert ez minden
országra nézve züllést, teljes tönkremenetet
jelentene. A népakaratot érvényesíteni akaró
szociáldemokráciában magában a párt veze-
tésében sem érvényesül a nép akarata, sőt
éppen ott nyilvánul a legkönyörtelenebb ön-
kény és a legkíméletlenebb játék a nép aka-
ratával. Zsarnokok és bálványok uralkodnak
ott is a központi vezetőségben, szinte meg-
dönthetetlen hatalommal. Egy Bebel abszol-
t uralkodó, kinek akarata nélkül semmi sem
történhetik a pártban. Sokkal inkább abso-
lut uralkodó, mint a németek erős akaratú
császára. Michels szerint a szociáldemokrácia
a maga vezetésében, szervezésében nem is
demokrácia, hanem harc az igazi demokráciá-
ért! (86 l.) így igyekszik kimagyarázni a han-
goztatott jelszavakkal „ellentétes pártzsarnok-
ságot”.

A tömeg szellemi tekintetben bizonyos fer-

tőző erővel bír. Aki közelébe kerül, nehezen bír hatásának ellentállni. Sokszor oly erős e hatás, hogy magával ragad oly egyéneket is, kiknek éppen egyéni érdeke ellen irányul a tömegmozgalom.

Le Bon szerint nem a szellem, hanem a butaság akkumulálódik a tömegben (19). A tömegbutaság pedig hatalmas erő egy okos, jellemtelen és lelkiismeretlen ember kezében. Aki azt okosan tudja kezelni, irányítani, féken tartani, az csodálatos eredményeket fog elérni a tömegvezetés terén. Minél sötétebb a butaság, annál félelmetesebb erejében lehet bemutatni a tömeget azoknak, kik attól nagyon félnek, különösen a megtévesztett, megzavarodott és roskadozó államhatalomnak.

Az eddig elmondottak általánosságban az összes tömegmozgalmakra vonatkoztathatók. Lássuk már most az alföldi parasztvárosok tömegeit.

A parasztvárosok tömegmozgalmainál nagy előny az a mozgatókra nézve, hogy a tömeg itt teljesen homogén elemekből verődik össze. Amint már említettem, az alföldi parasztvárosok parasztságában különféle néposztályok különböztethetők meg: napszámos, kubikos, béres, kispasza, feles, ötödös, bérlő, kis- és nagygazda. Ezeket a néposztályokat sokszor éles anyagi ellentétek választják el; de az

úrhatnámság és másrészt az úrgyűlölet kisebb-nagyobb mértékben mind ezen néposztályoknak a közös vonása, e két érzelemben az anyagi érdek ellentétei is elsimulnak. Ezért érdekes, hogy az összes alföldi paraszt tömegmozgalmakban élénk részt vesznek az iparos osztálynak a parasztsághoz legközelebb álló elemei, tehát a kovácsok, bognárok, csizmadiák és részben a parasztszabók. Intelligencia tekintetében sem oly nagy a különbség ezen néposztályok között. Sokszor a napszámos nem kisebb intelligenciát árul el, mint a nagygazda, kit az anyagi jólét, az aránylag nagyon kényelmes élet, a gondolat tunyasága felé szorítottak.

Újabbán a parasztság is újságot olvas. Nem ritkaság látni a kanászgyereket, amint újságot olvas. Az újságot olvasás sokszor nem egyéb szellemi kérődzésnél. Az újságot olvasás nem teszi okosabbakká a művelteket, még kevésbé a műveletleneket. Csak sajnálhatjuk azt az embert, akinek egyedüli lelki tápláléka az újság; mert az újság kitűnő eszköz a tévnézetek terjesztésére és bizonyos tekintetben a tömeges lelki mérgezésre. Az alföldi parasztvárosok 48-as olvasóköreiben csak egy irányú lapokat tűrnek, szerintök hazaáruló lapot kézbe venni bűn, sőt hazaárulás. Micsoda gyanakvó, egyoldalúan bedeszázott koponyák

nőnek az ilyen légkörben? Ha a hírlapolvasás ezen módját és szenvedélyét vesszük tekintetbe, igazat kell adnunk a bécsi Fackel szerkesztőjének, a midőn merészen azt állítja: „Ha a lapok fogják nevelni a népet, pár generáció alatt végkép elbutul az olvasóközönység.“

A látkör az alföldi parasztvárosban meglehetősen szűk. A tanya, a gazdaság, az időjárás, az állatok étvágya és növekedése, nemi élete, ezek főpontjai a gondolatkörnek. Egyedüli idealizmust a vallásosság ad; de a legalsóbb néposztályokban ez is erősen megिंगott, akik pedig a szociáldemokrácia hálójába kerültek, azoknak már van új vallásuk, új szentekkel és sok helyütt már új fétisekkel is. A gondolkozás a parasztváros lakóinak legtöbbszörénél kicsinyes, hihetetlenül garaszkodó, s ezt a módszert szeretné alkalmazni minden téren, még azon is, amelyről fogalma sincs, és amihez éppenséggel semmit sem ért. Aki ezen kicsinykedést és annak húrjait ismeri, az szintén egy kiváló tényezőnek birtokába kerülhet az alföldi tömegmozgalom vezetésénél és irányításánál.

A parasztember jellemvonása a bizalmatlanság. Őt már annyiszor becsapták a vásárban és piacon, ezért nem hisz többé senkinek. A parasztek között, — kivéve az egyes hír-

hedt hazug családokat, — nem oly gyakori a hazudozás; mert ők az igazmondás kötelességét csak a vétel- és eladásnál tartják teljesen felfüggeszthetőnek, de itt is csak azon időpontig, amíg az ügylet létre nem jön. „Alkudj cigányosan, de fizess becsületesen“ — ez a közönséges, még eléggé tisztességes paraszt érintkezési elv. De a politikában bámulatosan hiszékenyek a parasztok. Nagy tömeg előtt elmondott dolgok szerintük igazak; mert hiszen sok ember előtt még sem merne egy szál ember hazudni. Politikai hazugságok hálás talajt találnak a paraszt tömegeknél. A legkülönbélebb és legbadarabb politikai hazugságokat ügyes népvezérek igen gyümölcsötetően elhelyezhetik. Egy nagy parasztvárosban, ahol a tömegmozgalom nagy kavardást idézett elő, a tömeg elhitte, hogy ex-lex idején azért nem merik végrehajtani az adót; mert a tömegvezér az urak körmére koppintott, hogy ne merjék bántani a szegény parasztot! Persze annál keserűbb volt az ébredés, amikor az ex-lex megszűntével az adóhátralékot mégis meg kellett fizetni! Másutt meg, mivel a tömegvezér fellépésével egy időben lépett életbe az ingyenes népoktatásról szóló törvény, elhitték, hogy a népiskolai tandíj eltörlése a népvezér egyedüli és kizárólagos érdeme, és e hit ellen hiábavaló minden küzdelem!

Nagy hatással van a parasztvárosi tömegekre, ha valaki alaposan tud szitkozódni tanyai és piaci stylusban. Ezek a szitkozódások általánosan ismertek, ha tehát a tömegvezér kellő időben és illő hangsúlyozással használja azokat, a tömegnek örömet okoz; mert a tömegvezérben ilyen módon a maga gondolatait, szavait személyesítve látja. Ha azt mondják, hogy valakinek csak annyi lelkiismerete van, mint a patkánynak, ezt mindenki hamar felfogja és kellőleg értékeli az illetőt. Általában egyesek ócsárlásához a parasztváros állatvilágából és természetrajzi ismereteiből kell venni a jelzőket. A ló anatómiája különösen előkelő helyet foglal el a parasztváros szitkozódásaiban.

A parasztság általános jellemvonása, amelyet még a parasztvárosban sem veszít el teljesen, a mérhetetlen és sokszor megdöntetlen konzervativizmus. Minden újítás, legyen az bármilyen üdvös, a túlnyomó többség lelkében elkeseredést szül. Minden ilyen újítás kritikája, lebecsülése kihasználható a tömeg rokonszenvének elnyerésére. Régente még a vasút is alkalmas uszító eszköz volt egyes imádott parasztvárosi népvezér kezében; ha élénk színekkel ecsetelni tudta a szegény fuvarosok nyomorát, kik a vasút kiépítése következtében elvesztették kenyerüket. Minden új

törvény felhasználható a tömeg úrgyűlöletének fokozására és a népvezér iránti szeretet mélyítésére, még azon esetben is, ha a törvény intézkedései kézzelfoghatólag a nép javára szolgálnak. Milyen üdvös a mezőrendőri törvény azon intézkedése, mely elrendeli a földbirtok határainak határkövekkel való megjelölését; mert megszünteti a parasztváros tanyáin az oly gyakori határvillongásokat és a határtalan kapzsi elszántást. 1910-ben megejtett országgyűlési választásoknál egyes demagógok ezt is fel tudták használni a tömegnek az urak ellen való hangolására, kik íme felesleges költséget okoztak a szegény parasztnak; mert hiszen a határkövek is pénzbe kerülnek, és hozzá meg sok ős tolvaj hajlamú ember garázdálkodásának véget vetnek.

A parasztvárosok tömegmozgalmainak legkészségesebb és leghasználhatóbb eleme a piac népe. Milyen ez a piac népe, azt csak az ösmeri, aki már megfordult egy alföldi parasztvárosban. A parasztváros főterén, vagy az e célra kijelölt helyen százával, sokszor ezrével állnak a munkát kereső földművelő munkások. Télen kevés a munka, de azért kijárnak a megszokott térre, és ott töltik el szabad idejüket az úgyszólván állandó tömegmozgalomban. A piac népét kitűnően jelle-

mezte Vadnay Andor.*) Megszűnik ott a tiszteletadás, az emberies, nemesebb érzés, állandó a köpködés és durvaság, nap-nap után élesztik a tömegösztonöket még a jobb lelkű és becsületes érzésű napszámosoknál is. Van azután e piaci népnek igazi alja is: egy 80 — 100 emberből álló csapat, melyből, bármit ígérjenek is, senki sem megy dolgozni, hanem here módjára eltartatja magát dolgos felesége és gyermekei által. Életük évtizedeken át köpködés és káromkodás között telik el. Szidják, gúnyolják, káromolják a vagyonos osztályt, szerintük a társadalom heréit, ők az igazi, a notórius munkakerülők! Ez az elem eléggé meg nem becsülhető tényezője a tömegmozgalomnak. Az ő szerepük megjelenni mindenütt, ahol lármázni kell és terrorizálni; de természetesen nem kis feladat ezt az elemet fékezni, fegyelmezni tudni; mert fegyelmezés nélkül nagy bajt csinálhatnak, és egy vad kitöréssel felboríthatják az egész jól szervezett tömegmozgalmat.

*) Vadnay Andor: A Tiszamellékről. Tanulmány az alföldi munkáskérdésről. Budapest 1900.

III.

Választások.

Az amerikai nagyvárosok korrupciója egyik fő okának tartja Roosevelt*) a gyakori választásokat. A választásoknak mindenütt van bizonyos gépezete, technikája, fogása. Aki ezek technikáját alaposan érti, fogásait ügyesen kezeli, az nagy sikereket érhet el a tömegmozgalom terén is. Roosevelt azokat az amerikai választóművészeket, kik ezen ügyességüket önző célokra használják fel, az amerikai társadalmi élet és demokrácia legnagyobb ellenségeinek tekinti, és valóságos társadalmi besztiaáknak nevezi, kikre szerinte minden amerikai tisztességes polgárnak kötelessége vadászni. De az amerikai társadalom e besztiaákkal szemben túl enyhe, és Roosevelt szerint nem is fognak javulni az állapotok mindaddig, míg a társa-

*) Theodor Roosevelt: Die Moral der Individuen und der Nation. Wien 1909.

dalom nem fogja részesíteni épp oly megvevésben azt a gazembert, akinek szerencséje van, mint azt, akit baleset ért és az igazságszolgáltatás kezébe került.

Ezek az amerikai társadalmi besztiák Roosevelt szerint az ottani társadalom gyarlóságain, bűnein és hibáin híznak meg. Egyedüli céljuk a meghízás, a hatalom és a pénz megszerzése. Az amerikai városi és önkormányzati élet, a gyakori választások (évenként körülbelül minden amerikai polgár *huszonkét-szer* járul a szavazó urnához), a legexcentrikusabb pártmozgalmak, az élénk egyesületi élet, az ámítás és szemfényvesztés sok alkalma alkotja együtt azt a nehezen hozzáférhető sűrű erdőt, ahol ezek a fenevadak kitűnően és meglehetősen biztonságban tenyésznek. A választógépezet minden titkos rugóját, furfangját kitűnően ismerik, és ezen ismereteiket a lelkiismeret és erkölcs teljes felfüggesztésével értékesítik embertársaik kizsákmányolására és megkárosítására. Munkájuk könnyű; mert az amerikai üzleti és politikai életben az emberek nem élnek individuális, hanem kizárólag tömegéletet. És ők kitűnően ismerik a tömeget. Nem igyekeznek a tömeget felvilágosítani, felemelni, hanem beleélve magukat a tömeg gondolkozási módjába, felhasználják minden gyarlóságát, hibáját a maguk önző

céljaira. A társadalmi besztíára nézve a tömeg gonoszsága, aljassága, tudatlansága, naivitása, jóhiszemősége — valóságos örök, kimeríthetetlen kincsbánya.

Mi még nem vagyunk Amerikában; de ezekből az amerikai típusokból mintha már nálunk is kísérteneék az árnyak.

A parasztvárosban is a községi, egyházi, egyesületi életben van elég sok választás. E választások különösen azokban a parasztvárosokban élesek és elkeseredettek, ahol a tömegmozgalom már szervezve van, ahol egy-egy tömegvezér ura a helyzetnek.

A községi képviselőtestület, a törvényhatósági bizottság, a községi elöljáróság tagjait három évenként választják.

A községi elöljáróság tagjait közfelkiáltással is választhatja a közönség, és csak ha írásbelileg kéri a névszerinti szavazást, köteles azt az elnök elrendelni. Kicsiny falvakban, patriarchális viszonyok között ez a választás még csak megjárja. De a parasztvárosban tulajdonképpen csak a piac népe képezi a választó közönséget, az tolakszik a főszolgabíró felé, s egy ügyes tömegmozgató ezt a népet teljesen a hatalmában tartja, és kénye-kedve szerint mozgatja. A választás, a többségi elv nagy dicsőségére, csak ettől az egy embertől függ. Ő osztogat hivatalokat, ez pedig nem

kis hatalom; mert a parasztváros nagy tömegében sokan áhítoznak hivatal és tisztség után, kevesen jutnak hivatalba és nagyon sokan hivatal nélkül halnak meg.

Megesett egy parasztvárosban, hogy akik ilyen tisztségre szert akartak tenni, azok kénytelenek voltak az ő anyagi viszonyaikhoz képest tekintélyes összeget adni „pártcélokra“, s ha az áldozatot meghozták, a tömegvezér egy szempillantására reájuk adta szavazatát a nép; — mert a nép csak őket „akarta.“

A parasztvárosban vannak oly községi hivatalnokok (pénztárnok, árvagyám, katonai ügyi esküdt), kik a hivatal után járó fizetésből élnek. Ezeknek csak a nevük a tiszteletbeli hivatal. Egyesek már 10—20 éve hivatalnokai a községnek, bár a községi törvény értelmében három évenként választás alá kerül állásuk. Amely parasztvárosban nincs szervezett tömegmozgalom, ott a dolog simán megy; mert még a piac népe is bír annyi belátással, hogy a hivatásukat jól végző hivatalnokokat nem szabad kenyerüktől megfosztani, de ahol a tömegmozgalom felütötte fejét, ott megszűnt az emberséges érzés, ott megszűnt az elismerés és irgalom, helyüket a nemesebb érzést és irgalmat nem ismerő „pártérdek“ foglalta el. A szegény pária — községi hivatalnok — vagy a tömegmozgalom

szolgájává lesz, erkölcsi öngyilkosságot követ el családjá érdekében, vagy pedig irtalmatlanul kivégzi őt a tömeg, vagyis inkább a tömegvezető által emberies érzéséből kivetkőztetett rabszolga had.

A községi képviselőtestület választása már régen az általános, titkos, közvetlen választás útján történik. Az alföldi parasztvárosban tudják a választás minden előnyeit a tömegmozgalom fogásaival tönkre tenni. A választás helyiségébe vezető utcákat ellepi a tömeg, ha az arra szavazni menők között sejtenek olyat, aki a „nép ellensége“, nosza a suhancok mozgó hada rázúdítja a szitkok, gúnynevek, piszkolódások egész özönét. Hiábavaló a rendőrség, az a szellemi inzultusoktól nem oltalmazhatja meg a szavazókat. Ez a tömegterror idézi elő azt, hogy a csendesebb elem el sem megy szavazni, otthon marad. így tulajdonképpen a lármásabb kisebbség ura a helyzetnek és a terror által létrejött többség csak szemfényvesztés.

Magában a választó helyiségben a tömegmozgalom bizalmi férfiai vigyáznak a szavazólapok színére és jaj annak a kereskedőnek, iparosnak, aki mer más színű lappal szavazni, mint amilyen színű a „nép akaratát“ teljesítő párt szavazó-lapja; mert a választás után a legkíméletlenebb hajsza és bojkott lesz osztály-

része. A községi és városi képviselőtestület tagjainak választásánál legjobb lenne nálunk is behozni az arányos választást; mert e módszernél az utca terrorja alig alkalmazható és az ellenőrző kisebbséget nem lehet teljesen megsemmisíteni; mivel az arányos választásnál a kisebbség egy-két tagja mindég bekerül a képviselőtestületbe. Nálunk a többségi elv merev alkalmazásánál, ki lehet a választott ellenzéket teljesen szorítani a képviselőtestületből. Tömegmozgalomnál a párt abszolutizmus anyagi és erkölcsi kárt jelent a községre. Persze nálunk részben a virilizmus lenne ellenszere a tömegmozgalom községi rombolásának. De a nagyiparosok sokszor szövetkeznek a tömegmozgalom vezetőivel, megvásárolva őket a nagyipar kiváltságai érdekében, s a köz rovására ügyesen felhasználják őket. A gazdag ember éppen a parasztvárosban sokszor nem független ember, sőt gyakran e nem függetlenségének, a parasztváros korrupszellemeinek, romlott társadalmi viszonyainak köszöni részben gazdagságát.

A törvényhatósági bizottság választott tagjainak választói csak azok, kik az országgyűlési képviselő választásánál bírnak szavazati joggal. Ez a választás is titkos. A tömegmozgalom vezetői ezt is ügyesen ki tudják használni. Ide teszik azokat az ambiciózus elvtár-

sakat, kiknek a községi képviselőtestületben nem jutott hely. A tömegmozgalom a megyei ülésteremben is éreztetheti hatását. Botrányokat ott is lehet csinálni és így a tekintélyt a tömeg szemében emelni.

Az alföldi tömegmozgalomnak legkitűnőbb alkalmat és tápot adott parasztvárosainkban az országgyűlési képviseléválasztás. Olyan volt ez, s talán a jövőben is olyan lesz, amilyenek nincsen széles e világon párja. Azt hiszem, hogy mi e tekintetben magasan a Balkán felett állunk.

A parasztvárosokban a hatósági erőszak a képviseléválasztások alkalmával teljesen ismeretlen fogalom; de annál jobban éreztette hatalmát a gyenge hatósággal és az ellenpárttal szemben a tömegmozgalom.

A választás külső jelvényei, a felvonulás, az azt megelőző látványosságok, mindmegannyi kitűnő eszközei a tömegvezetésnek és a tömeggel való megfélemlítésnek. Nálunk a legnagyobb áldás, még a választói jog kiterjesztésénél is többet érő lenne az az újítás, ha tilos lenne minden külső tüntetés, felvonulás, személyvesztés és ámitás és különösen, ha mint Norvégiában a választási hadjárat tartama alatt bezáratnának a korcsmák. De hát hova lenne akkor az intelligencia nagyobb mérvű érvényesülése: a spiritus — a szesz útján!

Az alföldi parasztváros rendszeren egymagában képez választókerületet. Ezek a legkényelmesebb és aránylag a legolcsóbb választókerületek. Nem kell faluzni. Nem kell sokféle költséges megtévesztő módszert alkalmazni. Nem kell fuvardíjat fizetni. Nem kell a társadalom túlsók támaszával tárgyalni. Sőt, amely parasztvárosban szervezett tömegmozgalom van, ott elég esetleg csak a tömegmozgatóval tárgyalni okosan, kellő hangsúlylyal. Néha még egészen kész mandátumot is lehet venni. Ha az ember a mandátum birtokában van, kész hatalmat kapott, biztos utat az érvényesülésre és előremenetelre; mert nálunk sem a hatalom, sem a közvélemény nem nézi a mandátum eredetét, sőt nagyon kényes “és finnyás orrú urak is ebben az egy kérdésben azt az elvet vallják, ha nem is a fórum előtt, hát bizonyosan legbensőbb énjük előtt: „Non olet.“ De az eladott tömeg sem zúgolódik; mert az meg azt tartja, hogy nem bánja, akármi módon is nyílik meg az urak tárcája, a fő dolog, hogy megnyílják és pedig alaposan. A nép akarata pedig érvényesül — a többség az igazság!

IV.

Sajtó. Gyülekezés. Egyleti élet.

A parasztvárosoknak még a tömegmozgalmak megindulása előtt rendesen volt helyi sajtójuk. Tisztességes hang és becsületes gondolkozásmód jellemezte ezt a sajtót, mely ha valami nagyon magas kultúrát nem is terjesztett, valami túl mély szellemességet nem is árúit el; de legalább aljas célok szolgálatában nem állott és nem rombolt. A tömegmozgalmakkal egyidejűleg fellépett majdnem minden parasztvárosban ezen mozgalom szócsöve és hű orgánuma, a heti vagy napi úgynevezett „párt“ újság. Teljesen hű ága ez azon sajtónak, melyet egy szellemes, bár névtelen író*) akként jellemez: „A journalista zsarnoksággal, intoleranciával nem veteked-

*) Szóimádás. 5—6. l.

het semmi más vallási bigotteria és oly aljas fegyverekkel nem küzdött soha semmi kast vagy párt közcélokért, mint a modern journalistika saját jól meglátolt érdekeiért.

A janicsárok jobbak voltak, mert csak Törökországot veszélyeztették saját bőrük árán, a journalistika a mai mederben el fogja iszaposítani az egész újkori civilizációt.

A journalistika nem a népet emeli fel, de lesülyed a nép salakjának legalacsonyabb szenvedélyeihez, ebből csinál tőkét, ebben vájkál és mennél nagyobb a botrány, annál nagyobb a siker.“

A tömegmozgalom sajtójának fő életeleme a botrány. E sajtóban indul meg a hajsza azok ellen, kik a tömegmozgalom útjában állnak, vagy a nép előtt bizonyos tekintélyvel bírnak. A rágalmak egész záporát ontja a megtámadott felé, míg a tömegvezért állandóan dicséri. Ilyenkor még a tömegmozgalomtól távol álló összes cselszövői és gonosz, gyáva, alattomos jellemei a parasztvárosnak szövetségbe lépnek az új sajtó intézőivel, kik elvégzik az erkölcsi orgyilkosságot bárkivel szemben is elég olcsón, sőt sokszor csak a jutalom pusztá reménysége fejében.

Ahol tömegmozgalom van, ott rendszeren a társadalom erkölcsi kloakáiból előkerülnek a szerkesztők és hírlapírók, mint a dögre a

hollók és mérges tollukkal kárognak a kivégzettek körül. Ok mindent meg mernek irni; mert ha esküdtszék elé kerülnek, felbúj-tóik készségesen vállalkoznak az „erkölcsi“ tanú szerepére, rendes tanú is van elég a tömegmozgalom betanított elemeiből, kik hű-ségesen tanúskodnak mindenre csupa szere-tetből a tömegvezér iránt és odaadásból a népakaratot képviselő párttal szemben. Ha azután véletlenül mégis baleset éri a szer-kesztő urat, leüli a pár hetet, s pihent erő-vel ismét hozzálát a munkához. Túl súlyos ítélet esetén eltűnnek az ismert vidékről és más tájon, más név alatt folytatják a régi szerepet.

Ezek a nomád hajlamú paraziták bevallják, hogy ők bérért hazudnak, ártatlanokat rágal-maznak, azonban másként nem tehetnek; mert ők ebből élnek, „nekik pedig élniök kell.“ A tömegvezetők ügyessége e páriák kihasználá-sában is jelentkezik. Folyton változtatják őket; mert ismerik megbízhatlanságukat, telhetet-lenségüket. De ezektől tanulni is lehet; mert nincsenek a tömeg legaljasabb ösztönei és szenvedélyeinek nagyobb hízelgői és meste-rei, nincsenek a tömegtévesztésre szánt fél-igazságoknak kitűnőbb művészei. Ezeknek a tanítóknak lelkén szárad nem egy tömegvezető gonoszsága, melylyel megrontotta a tömeget.

Ezek lábainál tanulva sajátította el nem egy tömegvezér azt a tudományt a tömegvezetés terén, melyet másutt hiába keresett volna.

Az Alföldön egykor virágzó ponyvairodalom nem okozott oly romlást a parasztvárosokban, mint ez a sajtó, mely minden tömegmozgalomnál újból jelentkezik, melynek alapos kiirtása társadalmunk egészségének létfeltétele. Egy Babáj Gyurka, Rózsa Sándor dicsőítése a ponyvairodalom által nem hatott valami nemesítően a népiélekre; de mi volt ez ahhoz képest, amikor Babáj és Rózsa Sándornál romlottabb jellemekek vették kezükbe az Alföld népének „szellemi“ táplálékkal való ellátását!

A parasztvárosban sohasem volt nagyon korlátozva a gyülekezési jog. Azután meg vannak a parasztvárosnak olyan helyei és alkalmi, ahol rendszerint az emberek nagy tömegekben jönnek össze. A község lakosságának van egy élő hirdető újsága; mert a legtöbb parasztvárosban a község háza erkélyéről vagy a templom előtti téren vasárnap dél előtt ezernyi ember előtt hirdetik, hogy hol mi van eladó, mi vészett el, minő vállalatok vannak. A tömeg nagy csendben hallgatja végig ezt a hirdetést, azután nagy morajjal távoznak a térről, megbeszélve nem egy fontosabb „közügyet“ is. Ezt a hirdetést is pró-

bálták itt-ott felhasználni a tömegvezérek. Egyik parasztvárosban egy alkalommal egy ismert tömegvezér kihirdette, hogy elveszett egy félszemű, alacsony fekete kutyája, aki a kutyát gazdájához visszahozza, annak jutalmul öt forintot ad. A hallgatóság hangos nevetésben tört ki; mert mindenki hamar észrevette, hogy a hirdetés nem egyéb célzásnál egy elpártolt kortesre. A hatóság azután már vigyázott, hogy ily durva tréfákra fel ne használhassák többé ezt a hatóság által rendezett tömegösszejövetelt.

A parasztvárosban az úgynevezett piaci napon nagy tömegek verődnek össze. Ilyenkor a távolabb lakó tanyai nép is bejön a városba. Egy-egy téren több kisebb-nagyobb csoport is keletkezik. Normális időkben, amikor a szervezett tömegmozgalom még nem ütötte fel sátrát a parasztvárosban, egy ilyen piaci nap a parasztváros pletykanapja. A távolabb lakók is megtudják, hogy mi történt egy-egy városrészben. De amelyik parasztvárosban szervezett tömegmozgalom van, ott a piaci közvélemény feletti hatalom felér a város közvéleménye feletti hatalommal. A piacon sok mindent meg lehet beszélni, amit egyetben, zárt körben szinte lehetetlenség lenne tárgyalni. A piacon hozzá lehet közvetett úton férni a legtávolabb lakó tanyai remeték lel-

kéhez is. A piacon el lehet helyezni a legképtelenebb hazugságokat is, azok azután már még fokozott alakban kikerülnek a tanyákra, a tanyai nép fantáziája ismét átalakítja a jövevényeket és visszaszármaztatja ismét a városba. A fődolog, a tömegvezérre eléggé meg nem becsülhető körülmény, hogy ezeknek a hazugságoknak és rágalmaknak forrása kikutathatlan és kifürkészhetlen! A piacot ekként rendesen látogató s ott népámító hazugságait szorgalmasan elhelyező tömegvezérrel nem versenyezhetik senki sem. Már az országos vásár nem vetekedhetik a piaccal; mert ámbár az országos vásáron még több ember gyűl egybe, mint a piacon, mégis az országos vásáron több a heterogén elem, ezek között akadhatnak vidéki erős paraszt egyéniségek, kiknek a helyi bálvány nem imponál, kik azt egy éles szóval jól megharapják. Nem is gondolnánk, minő kiváló talentumok vannak a nép között a cáfolásra, ha a tömegmozgalmon kívül állanak; mert a tömegmozgalom forgatagában elvész minden tehetség. Egy ilyen a tömegmozgalomtól nem érintett ember egyszer végig hallgatta egy parasztvárosi tömegvezér nagy „leleplező beszédjét“, majd e szavakkal fordult a körülállókhoz: „Emberek, én vadász (orvvadász) vagyok, azt tudom, hogy a kiszemelt vadat csak úgy lehet lelőni,

ha az ember szép lassan, csendesen közeleg hozzá, de a ti vezérek nagyon lármáznak, úgy pedig nem lehet lőni semmit sem.“ De ez az okos beszéd nem győzött meg senkit sem, mert a tömegnél fődolog a feltűnés, lárma, zaj.

Népgyűléseket régebben az alföldi parasztvárosokban csak az országgyűlési képviselőválasztások alkalmával tartottak. De amióta a szociáldemokrácia kivetette hálóját az alföldi parasztvárosokra, azóta más alkalommal is részesültek e szerencsében. Különösen a „jog, törvény és igazság“ korszakában, Széli Kálmán miniszterelnöksége alatt, népgyűlést népgyűlés után rendeztek a vándorapostolok. Rendesen a községháza udvarán tartották a tömeglelkesítő és tömegoktató beszédeket. Végzetes hiba volt, hivatalos területen engedélyezni ezeket a népgyűléseket. A hely maga is tekintélyt adott a kétes értékű vándor prófétáknak. Kitűnően értették ezek a féligazságok kidomborítását és csoportosítását. A kiinduló pont rendesen egy-egy tényleges sérelem volt, mint amilyen az úgynevezett pusztai nagybirtok községi féladója, a kisbirtok aránytalanul magas megadóztatása. De azután következett a fizikai munka magasztalása, burkoltan a hatóság gyalázása, az úrgyűlölet felkeltése. Ezek a vándorapostolok sokszor

igen tehetséges szegény ördögök voltak, ők készítették elé a talajt azoknak, kik utánuk jöttek, kiknél meg volt a tömegmozgalomhoz szükséges „befektetéshez“ az anyagi tőke. De a vándorapostolok között, kik sokszor egész vidéket fellázítottak és nagy nyugtalanságot keltettek különösen a földmunkások körében, voltak oly kétes alakok is, kik nyíltan be merték vallani, hogy ők Istenben nem hisznek, hogy ők nem becsületes emberek; mert a becsületes ember szerintük már negyven éves korában tüdővészben elpusztul!

Az alföldi parasztvárosokban ellentétben az ország más vidékeihez, a kormány túlságos szabadelvűségéből engedélyezett politikai köröket és egyleteket (48-as és függetlenségi olvasókör, népegylet). Ezek a politikai körök és egyletek igen alkalmas eszközök a politikai izgalom állandósítására, a politikai szenvedély folytonos ébresztésére és élesztgetésére. A tömegmozgalomnál meg különösen értékes és eléggé meg nem becsülhető szerepük van ezen politikai egyleteknek. Ezek a legalkalmasabb hidak arra, hogy a politikai szerepre, hatalomra, tömegvezetésre vágyó ember a tömeghez férközhessen, azt magához ragadhassa. Ezen egyletek nélkül szinte lehetetlen lenne a parasztváros tömegéhez férközni. Ezen egyletek útján még oly egyének is a paraszt-

sághoz férközhetnek, kikkel a paraszt más-
különben szóba se állna; mert his\$ a paraszt
kegyét önző célokból hajhászó ezen nomádok
sem érzéssel, sem szívvel a parasztság igazi
érdekei iránt nem birnak, és nomád hajla-
maik és ösztöneik folytán született és termé-
szetes ellenségei a földműveléssel foglalkozó
földhöz és hazához ragaszkodó földművelő
népnek.

Az „igazság, törvény, jog“ korszakában a
belügyminisztérium engedélyezett egy paraszt-
városban egy olyan „népegyletet“ is, melynek
célját képezi: „A község lakosságát erkölcs-
ben, tudásban nevelni, a demokratikus szel-
lemet terjeszteni, *politikai és társadalmi kérdé-
seket* megvitatni, azokhoz állást foglalni, eset-
leg a törvények és jelen alapszabályok kere-
tén belül megengedett mozgalommal *azok el-
len, vagy azok mellett sikra szállni*. Buzgó
működés *oly szellem meghonosítására, amely
ember, vallás és faj közt különbséget nem ismer*;
egyedül szabadság, testvériség, egyenlőség
szabványait követi. Ezt a közhasznú, üdvös
célrt a következő eszközökkel akarja elérni:
a) Felolvasások a tudomány és művészet min-
den ágából, b) Hasznos és népszerű könyvek
és hírlapok beszerzése és olvasása., valamint
azoknak az egylet könyvtárából kikölcsönzése.
c) Hírlapok és folyóiratok kiadása, d) Jóté-

konycélú és az egylet javára rendezendő társas multságok, hangversenyek, *körmenetek*, népünnepélyek tartása által.“ Valóban nagy kormányzói bölcseségre enged következtetni, engedélyezni olyan köröket, amelyekben a tudományt és művészetet akarják egyesíteni a politikával! Ilyen egylet az egész világon nincsen; mert mindenütt tudják, hogy a tudomány és művészet egy hajlékban a politikával meg nem férhet. Ez a tudomány és művészetet a politikával egyesítő egylet még a tudományt és művészetet politikai tüntetéssel kapcsolatban kiviheti az utcára; mert hiszen körmeneteket rendezhet. Az ilyen egyletek nem a tudományt és művészetet terjesztik, hanem igen könnyen válnak egy tömegmozgató kezében alkalmas eszközzé arra, hogy a politikai pártelvakultságot és pártbornírtságot terjesszék és egy nagy parasztváros lakosságát osztálygyűléssel megmételtyezzék. Nem a tudomány és művészet terjesztői az ily egyletek, hanem a legalkalmasabb tűzhelyei egy politikai szektának.

Ezen egylet engedélyezésénél is láthatjuk, hogy hazánk csakugyan a hihetetlen ellentétek hazája, amennyiben vidékenként semmi sem szabad, más vidéken meg éppen minden szabad!

V.

A tömegvezetők a múltban és jelenben.

Régebben, mikor még politikai egyletek által nem szerveztek tömegmozgalmakat az alföldi parasztvárosokban, hivatásos tömegvezérek sem voltak; de voltak egyes tekintélyes emberek az intelligencia, a gazdák, a napszámosok között. Ezt a tekintélyt nem pusztán a hivatal által szerezték meg az illetők, hanem a hivatalban eltöltött hosszú és önzetlen szolgálat által. Ezt a tekintélyt az illetők nem keresték, nem törtettek utána, ment is volt az minden ámitástól és szemfényvesztéstől, sőt e tekintély sokszor el is homályosodott a tömeg előtt; mert e tekintély birtokosait nem vezették önző célok, hanem igaz és önzetlen népszerűtet, ezért bizonyos esetekben kénytelenek voltak a tömeg-

gel szembe is szállni. A tömeg azután vissza is tért lassan igaz barátaihoz, kik nem szüntek meg szeretni népüket még hűtlenségében sem; mert jól tudták, hogy a megtévedés útjára lépők nem tudták, mit cselekednek.

A gazdák közül egyesek tekintélylyé emelkedtek jóindulatuk, egyéniségük, sőt gazdagságuk által is, amikor e gazdaságnak alapja a kitarató, szorgalmas munka, a háznép példás törekvése és összetartása volt. Bizonyos patriarchális külső is hozzájárult e tekintélyhez és jóakaró érdeklődés, részvét és készség a tanácsra, segítségre.

Magában a napszámos elemekben is voltak egyesek, kikre a tömeg hallgatott, nem a tömegmozgalomban, hanem a mindennapi élet kérdéseiben. Az élettapasztalat, okosság és jellemség érvényesülni tudott a szegénység sokszor nyomasztó terhe dacára is. Ezek a napszámos tekintélyek a tömegmozgalom korszakában félreálltak. Ezek közül egyesek olyan jellemszilárdságra tettek szert az élet nehéz harcában, mely valóban bámulatra és tiszteletre méltó. Amikor a parasztváros egész szegény negyedét magával ragadta a tömegmozgalom, ezek józanok maradtak és lelki szomorúsággal szemlélték a népámítás veszedelmes munkáját — és nem inogtak, nem rohantak a tömeggel izgalomból izgalomba. Martyrium

ez; mert hiszen ezer szitkot és gyalázást el kellett viselniök azok részéről, kikkel máskülönben együtt hordozták az élet terhét, kikkel együtt éltek, kiket szerettek. Ebből is láthatjuk, hogy gimnáziumi, egyetemi képzettség nélkül is vannak jellemek, és ez a jellemcenzus sokkal többet érne, mint minden úgynevezett értelmi cenzus, bizonyítvány, diploma, csakhogy a jellemet csak a harcban, küzdelemben lehet megállapítani olyanoknak, kik maguk is jellemek, kik nemcsak azt tudják, hogy egy bizonyos adott esetben mi a jó és helyes, hanem meggyőződésükért helyt is mernek állni!

A tömegmozgalom vezetői öncsinált tekintélyek és a nép közül is mesterségesen alkotott tekintélyekkel veszik magukat körül.

E mesterségesen alkotott tekintélyek csak úgy léphetnek munkába, ha előbb minden igazi és természetes tekintély a porba dűl, sőt a tömeg előtt gyűlölt egyénné lesz. Ez a cél tisztességes eszközökkel nem érhető el; de tudvalevőleg a tömegvezérek igazi öspolitikus tehetségek, ezért a célravezető eszközökben nem igen válogatnak. Rendesen mindjárt alaposan látnak a munkához. Előbb csak az egylet zárt helyiségében kezdik hangoztatni, hogy N. N. bíróviselt parasztgazda azért olyan jómódú, mert számos éven át mint községi

bíró a nép zsírján jól meghízott. Nyilvános gyűléseken azután már neveket sem említenek, csak célzásokat tesznek a nép zsírján hízottakra. Azután egyenként inzultálják a tekintélyeket, hogy egyszer és mindenkorra elmenjen kedvük a nyilvános szerepléstől. Egy községi képviselőtestületi gyűlés után egy tekintélyes bírósított parasztgazda, ki a gyűlésen a tömegvezér ellen fel mert szólani, hazafelé ment, amikor egy dologkerülő suhanc állott elébe, felé nyújtva egy húsz fillérest és azt mondta: „Bácsi, ezt a húsz fillérest küldi magának a népvezér azon üzenettel, hogy azon magának kötelet vegyen.“ A régi tisztességes ember nehezen visel el egy ilyen inzultust, inkább nem megy többé az emberek közé, otthon marad.

Az alföldi parasztvárosi tömegvezetők között látunk ügyvédeket, lelkészeket, plébánosokat, tanítókat, a gimnázium néhány osztályát elvégzett gazdálkodókat, szocialista agitátorokat, kik a nemzetközi szocialistáktól elszakadva személyükhöz kötött pártot alapítottak.

A tömegmozdítás politikai alapon történik, s erre legalkalmasabb volt első időben a 48-as párt, majd később a 48-as jelszóval egyesített agrárszocializmus.

A parasztvárosokban majdnem mindenütt

a politikai jelszavaknál is hatalmasabb tömegmozgató erő az *úrgyűlölet*, melynek megszemélyesítője rendszeren egy parasztvárosi úr, aki a nép élére állott az urak ellen! És ami még csodálatosabb, a szegénység vezére rendszeren gazdag és nagy jólétet élvező úr. Ezen tünet oka nem a gazdag emberben ébredező altruisztikus érzés, hanem az a körülmény, hogy lévén a *többség* szegény és a tömegmozgatónak többségre van szüksége, kénytelen a többség szíve húrjain játszani, hogy a többséget elég olcsón a, maga számára eszközül meghódítsa. A szegénység is így a gazdag kezében arannyá változik. Hálás téma ez már csak azért is, mert a tömegmozgató mindig biztosra utazik, amikor a sokat uszítja a kevesek ellen. A parasztváros népét már évtizedek óta belenevelték abba, hogy ellenzéki legyen. Ennek az örökké ellenzéki mozgalomnak meg van a szomorú következménye. Örökké szidták és pedig a nagyurak is az átkos kormányt, a hazaáruló kormányt, a haza szabadságának ellenségeit. A tömeg e példa által indítatva szintén szidni kezdte a kormányt és különösen a kormány azon közegét, mely hozzá legközelebb áll: községi és vármegyei előljárást, akár volt erre ok, akár nem. A 80-as évek egyik tömegmozgatója, egy országgyűlési képviselő, ha leutazott kerületébe, az országos

politikával alig foglalkozott, és beszámolója nem is állott másból, mint a helyi és vármegeyi hatóság szidalmazásából. És ez a féktelen szidalmazás nagyon tetszett a tömegnek, mely úgy gondolkozott: „íme végre akadt egy úr, aki meg meri mondani az uraknak az igazat.“ Az igazság alatt pedig a szidalmazást érti a tömeg; mert hiszen ifjú korukat sokan cselédsorban töltötték és még emlékeznek, hogy amikor szidas volt, akkor baj is volt, akkor ment előre a munka.

Az alföldi parasztvárosban a tömegmozgató hálás eszköze a helyi hatóság ócsárlása és meggyanúsítása.

A parasztváros községi hivatalnoki kara soktagú, nem mindnyájan benszülöttek, nem mindnyájan tudnak bánni a néppel. A gyűlölet nem a hibásak, hanem az egész testület ellen fordul. Jellemző erre nézve, amit egy nagy port felvert népvezér segítő társa, kiváló szerkesztője mondott nékem: „N. N. tömegvezér nagyon jól tudja, hogy N. főjegyző tetőtől talpig becsületes ember, hogy jó és megbízható kezekbe van letéve a község ügye; de tudja azt is, hogy amely percben megszűnik szidni a főjegyzőt és előljáróságot, azon percben vége az ő népszerűségének.“ íme egy morális vonás a tömegvezetés nagy tudományában. Ez lehet talán annak is oka,

amit Michels fent említett művében mond (146.1.), hogy azok a tömegvezetők, kik már régebben foglaltak ebben a hivatásban, bár a tömeg imádja és isteníti őket, lelkük mélyében utálják a tömeget — megcsömörödtek tőle. Ez is képmutatás; mert tulajdonképpen önmagukat kellene megutálniuk, kik az emberek tudatlanságával, hiszékenységével oly aljas mesterséget űznek!

Megpróbálkoztak a tömegvezetéssel az alföldi parasztvárosokban egyesek a parasztagdák közül is, különösen a huszadik század első évtizedében. Az 1890—1900-ig lefolyt agrárszociális mozgalmaknál egyszerű napszamosok is voltak tömegvezetők; de ezek úgyszólván tisztán meggyőződésből, ideális célok érdekében az általuk tűzbe vezetett tömeget nem szervezték, fegyelmezni sem tudták, az első erőszakos kitörés alkalmával letrtek, elpusztultak.

Az 1905-iki nagy koalíciós győzelem után több parasztképviselő is megjelent az országgyűlésen, Békésvármegyéből kettő és pedig mind a kettő paraszt nagygazda. Ez a példája a hirtelen emelkedésnek annyira hatott a parasztvárosok lakóinak kedélyére, hogy már az utolsó napszamos suhanc is csak arról álmodozott, hogy ő is, legalább a községi képviselőségig viszi. Egyszerre mindenki nagyon

okos emberré lett, mindenki képességet éreztet magában arra, hogy ő kitűnően tudná kormányozni a világot. Kisgazdák már a kabátjuk zsebében hordták a tartandó programbeszédet. A politikai nagyzás ördöge szállta meg az embereket. Ez is az izgalmas tömegmozgalmakat rendesen követő psychopatikus tünet. És hány Marat és Robespierre lélek szunnyadozik a tömeg mélységében, mely csak arra várakozik, hogy üssön a cselekvés órája! A híres Riehl*) azt mondta, hogy ha a német parasztság politikai öntudatra ébred, úgy az lesz a német birodalom leghatalmasabb pártja. E szavak első elhangzása óta eltelt már több mint egy fél század; de a hatalmas politikai párt alakulása elmaradt, itt-ott alakúit egy-egy Bauernbund, egy kisebb Bauernpartei; de ezek nagyobb politikai pártot nem képeznek, nem is képviselik a tulajdonképeni parasztérdekeket, hanem az aránylag még leghatalmasabb parasztpárt, mint például a bajor, nem egyéb, mint a klerikalizmusnak siralmas és sokszor nevetséges eszköze. A parasztság politikai szerepre csak Dániában és Norvégiában tudott szert tenni, de ez országokban műveltségre, vallásra és nemzetiségre

*) W. H. Riehl „Die Naturgeschichte des Volkes als Grundlage einer deutschen Sozial Politik.“ Stuttgart 1899. 10-te Auflage.

nézve egységes a parasztság. Dániában a parasztság ügyének sokat ártott, a parasztságnak milliomos károkat okozó Alberti sikkasztó és csaló igazságügyi miniszter, ünnepelet tömegvezér, kit bukása előtt pár hónappal egy paraszt politikai banketten úgy ünnepelettek, mint a parasztság méltatlanul megrágalmazott leglelkesebb és legönzetlenebb barátját! Norvégiában, ahol egy ügyes kisvárosi ügyvéd szervezte politikailag a parasztságot, aránylag még legtöbb eredményt tud felmutatni a parasztság politikai szereplésében. De azért ott is sok politikai becsapás volt a parasztság osztályrésze. Bojer*), norvég író, egyik regényében hűen ecseteli egy ideális gondolkodású norvég paraszt képviselő sorsát. Hosszas küzdelem után, teljesen a politikai szenvedélynek hódolva és szép gazdaságát, családját elhanyagolva, végre elnyeri polgártársai bizalmát, a képviselőséget. Elutazik a fővárosba, hogy a parlamentben helyet foglaljon, azzal a feltett szándékkal, hogy önzetlenül küzdeni fog a parasztság jogaiért, különösen minden igyekezete oda fog irányulni, hogy a földnélküli paraszt zsellérek államsegélylyel földbirtokhoz juthassanak. Minél előbb be akarja az erre vonatkozó javaslatot nyújtani. De a párt vezetősége leinti őt; mert éppen ezen

*) Johan Bojer: Et Folketog. Kristiania 1909—186 l.

időpontban fontos pártpolitikai taktikai okok tiltják ezen kérdés felszínre hozását, tárgyalását. Az ígéret, melyet lelkes választó közönségének oly sokszor tett, nem hagyja őt nyugodni, s midőn a pártvezetőség ismét azzal igyekszik őt megnyugtatni, hogy csak várjon még alkalmasabb időpontra, már a pártból való kilépéssel fenyegetődzik. De egyre befolyásosabb pártvezérek látogatják és kapacitálják őt. Lassanként ő is beletörődik a politikai pártfegyelembé, megtanulja a lelkiismeret politikai elaltatását, a magasabb érdekekre való hivatkozást. Leutazva kerületébe, az ünneptetés egészen elkápráztatja szemeit, a nagyzási hóbort tünetei jelentkeznek nála. De ő egyénileg becsületes ember marad, és nem is tudja megérteni, a politikai morál azon tanítását, mely szerint a tömeg bizalma érték, melynek folyósításával kárpótolni lehet a politizálás által okozott anyagi veszteségeket, sőt még azokon felül nyerni is lehet! Anyagilag rohamosan halad a romlás, a teljes csőd felé. Mikor dicsősége tetőpontján van, s mikor mindenfelé ünneplik — egy díszfelvonulás alkalomával csolnakja felborul és ő a fjord hullámaiban találja sírját.

Nálunk is körülbelől ez a menete és vége majdnem minden paraszt politikai kariérnek. A parlamentnek és politikai pártéletnek saját-

ságos gépezete van, aki ezt kellően nem tanulmányozta, — és nem öltötte magára a parlamenti munkához szükséges zubbonyt, azt az ott forgó veszedelmes kerekek hamar elrántják és megőrlik. Már Plató, aki alaposan ösmerte a görög politikai életet, több mint kétezer év előtt azt mondta, hogy ahol élénk a politikai élet, ott a politikai pártok sohasem küzdenek eszmékért, elvekért, hanem a hatalomért és a hatalommal járó anyagi érdekekért. A szervezett politikai pártban nagyon ritkán érvényesül a népakarat. A mesterséges úgynevezett népakaratot egyesek csinálják, kiknek azután fő eszközeik a pártelnökök, kortesek, no meg a párttechnika, pártkassza és mindenek felett a politikai különleges pártmorál. Minden politikai párt tulajdonképpen állam az államban, különös összekapcsolása sok magasztos és aljas, nemes és nemtelen érdeknek azon egy fő gyakorlati elv uralma alatt, mely szerint a cél szentesíti az eszközöket. Ahol a politikai szenvedély erőre kap, ott mindenütt rombol népeket és egyeseket. Amennyiben ez a szenvedély erős befolyást gyakorol a tömeg egyes tagjaira, annyiban megvalósítja Aristoteles azon mondását, mely szerint az ember politikai állat.

A politika Magyarországon csak igazán

gazdag embernek való sport. A gentryt nagyrészt a politizálás tette anyagilag tönkre. Az Alföldön is úgy látjuk, hogy az erősen politizáló magyar parasztság anyagilag gyengébben áll, mint a politikával nem foglalkozó nemzetiségi parasztság.

A politikai túlcsapongó szenvedély sajátos rombolást visz végbe az alföldi parasztváros parasztságának lelkületében. A gyűlölködés napirenden van. Még lakadalmi mulatság sem lehet anélkül, hogy ott politikai pártok szerint ne helyezkedjenek el az emberek. Mindent pártszempontból mérlegelnek, és ez a szempont megront erkölcsöt, jellemet. Pártszempontból elnézik az erkölcsi botlást, pártszempontból intéznek egyesek ellen hajsztát, pártérdekből rágalmaznak és megtanulnak minden lelkifurdalás nélkül hazudni; mert a becsület és jellem felé helyezik azt a minden emberies érzést pusztító eszközt: a pártérdeket!

Az alföldi parasztvárosok tömegvezetőinél is szükséges az, amit Le Bon a meghatározhatlan ismeretlen erőnek nevez a tömegvezetőknél, amit a közönséges életben az egyéniség varázsának tekintünk, a mit a tömegre és egyesre ható lelki erőnek mondhatunk.

Gyakran tapasztaljuk az életben, hogy némelyik egyéniségnek sajátos varázsa van, elvonatkozva az illető ismereteitől, tudásától,

jellemétől. Az akaraterő sajátos nyilvánulása ez. Az ember tudja sokszor, hogy jellemileg és erkölcsileg nem sokat érő ember áll előtte és mégis szívesen időzik társaságában. A tömegvezérnek kiváló színésznek kell lenni, minél jobban tudja adni azt a szerepet, melyről elhitette a tömeggel, hogy az nem szerep, hanem igaz valóság, annál készségesebb rabszolga hadat fog találni a tömegben.

Le Bon a személyiség nagy erejének, hatásának példájául felhozza Napóleont. Mikor ki-nevezték fővezérnek és Toulonba kellett érkeznie, az ott tartózkodó idősebb tábornokok már előre is gúnyolódtak az alacsony termetű és szerintük jelentéktelen ember felett. De mikor megjelent körükben, mindenki meghátrált előtte és vakon engedelmeskedett. Ez az egyéniség ereje.

Az alföldi parasztvárosok tömegvezetőinél is nagy szerepet játszik az egyéniség varázseroje. Emlékszem, hogy gyermekkoromban milyen hatással volt az, amikor talákoztam egy paraszt tömegvezérrel, ki akkor már egészen le volt törve, pedig egykor bámulatos eredményeket tudott felmutatni a tömegmozgatás terén. Hajlott korú, ősz ember volt. Szavaiban volt valami megnyerő édesség és mégis határozottság is. Egy szerényebb lopás okozta bukását még az alkotmány visszaállí-

tása előtt, mégis a keserű letörés után is jól tudta adni a martyrt, kit az urak döntöttek le arról a magaslatról, ahol ő az igazságot kereste.

Cs., az egykori kántortanító, nem birt valami kiváló szónoki képességgel; de meghatóan tudott könnyezni a szegény, megzsarolt, elnyomott nép szenvedései felett.

S. tömegvezér akkor is magával tudta ragadni a népet, mikor dühhel, tajtékozó haraggal telt beszédjével a népet ostorozta, és kicsiny vesszővel kezében akkor is fegyelmezni tudta a tömeget, mikor az már rombolni készült.

Sokszor a tömegvezetésre alkalmas erő olyan egyéniségeknél is nyilvánul, kik látszólag minden másra alkalmasak lennének, csak éppen az emberek megnyerésére nézve nem lehet náluk semmi képességet feltételezni. Első megjelenésük visszataszító; mert határtalan gőg rí ki minden mozdulatukból. Nem tudják, hogy mint rakják lábukat. Szemükből nem sugárzik intelligencia, inkább önhittség és mérhetetlen fanatizmus. Hangjuk kellemetlen. Beszédjük akadozó és minden logikát nélkülöző; de azért magukkal ragadják a tömeget és az álmélgodva hallgatja kínos dadogásukat.

Ez az ismeretlen erő szükséges a tömegvezetőnek ahhoz, hogy egyáltalán felkölthesse a tömeg érdeklődését és a többi ügyes fogás-

sal emelkedjék a tömeg szemében egészen a bálványig, kit a tömeg vakon imád; mert a tömegvezetés csak akkor eredményes igazán, amikor a tömegvezér bálványa lett a tömegnek. A bálvány azután már zsarnok is lehet. A tömegnek pedig zsarnok kell; mert igaz az, amit Le Bon mond, hogy a tömeg simpathiáját sohasem nyerhetik meg a jószágos urak, hanem mindég a zsarnokok, kik a tömegben erélyesen tudnak taposni. (34).

Azok csak szórványos esetek, kivételek, amikor a dadogó rossz szónok is bír tömegvezető képességgel. A szónoki képesség a mai államkormányzás, nép vezetés legfőbb tényezője. Rétorok kormányozzák a parlamentáris államot, rétorok vezetik a modern társadalmat. A parlamentarizmus egyik nagy szerencsétlensége, amikor az a nézet válik általánosan uralkodóvá, hogy csak a jó szónok jó kormányzó is egyúttal, pedig a két tehetség sokszor kizárja egymást, és megvalósul Hegedűs Sándor híres mondása, mely szerint a szavak a tettek koporsói. Es ezek a koporsó raktarak tulajdonosai nagy átkot hoznak az országokra, nemzetekre és népekre!

A tömegvezető szónoki műfaj elüt minden más szónoklattól. A tömegvezető előbb kisebb körben kitapasztalja, hogy mi az, ami a népre erősen hat. A tömeg sohasem mérlegel, az

kész ítéleteket fogad el, s minő kész ítéletek elfogadása szükséges egy bizonyos időben, ezt eltalálni a tömegvezetés titka és a tömegvezető ügyessége. Az alföldi tömegvezető szónok rendszeren a tömeg lelkében már szinte berozsdásodott politikai frázisokból indult ki. Így a régebbi szónoklatok kiinduló pontját képezte az „átkos kormány“ a „hazaáruló miniszterek“, a „kizsákmányoló Ausztria“. Elég ezt a szót „osztrák“ kiejteni, már mindent el lehet érni; mert az osztrákról csak rosszat lehet gondolni, mivel minden ami rossz, Ausztriából, az osztrákoktól ered. Egy alkalommal így alkalmazta ezt a szót „osztrák“ egy parasztvárosi tömegvezér: „Kedves véreim! N., a nép zsarnoka, megrontója kiszipolyozza a népet, neki köszönhetjük, hogy az egyházi adóhátralék után még kamatot is fizetünk, és pedig magasabbat, mint aminőt az Osztrák-Magyar Bank szed.“ Ez a kitétel nevetségesnek tűnik fel; mert hiszen köztudomású dolog, hogy az Osztrák-Magyar Bank a legkisebb kamatlábbal dolgozik. De a tömegvezérnél nem az igazság a lényeges, hanem az, ami a tömegre hat. Ő jól tudja, hogy elég ezt a szót „osztrák“ kiejteni, hogy a tömeg borzasztó dolgokat képzeljen.

Cs. tömegvezér szónoklatainál a tömegben sokan meg voltak *győződve* arról, hogy valót-

lanságokat, egyoldalúan kiszínezett dolgokat mond; de azért szerették őt hallgatni és rajongva követték. A kiinduló pont nála is az úrgyűlölet hangoztatása volt. Könnyező szemei megtörlésére kihúzta nagy tarka színű zsebkendőjét és azon szavakkal fordult az asszonyok felé: „Látjátok, én olyan színes zsebkendőt használok, mint a ti férjeitek, nem olyan hófehéret, mint az urak, pedig az az ártatlanság jelképe, éppen ellentéte az ő bűnös, fekete leiküknek. De ti csak maradjatok meg a színes zsebkendő mellett, az a szegénység jelvénye, azt tegyétek oda ártatlan csecsemőitek bölcsőjére.“ És az asszonyok fanatikusan ragaszkodtak Cs. képviselőhöz, aki nem szégyenli a tarka zsebkendőt, aki nem akar olyan zsebkendőt használni, mint az urak, aki igaz ember és a népnek barátja. Jellemző Cs. beszédjeinek hatásáról hallani egy gyulai parasztgazda nyilatkozatát, aki vitatkozva azokkal, kik a beszéd valótlanágát igyekeztek bebizonyítani, végre azzal zárta be a vitát: „Jól tudom én, hogy a képviselőnk hazudik, de legalább a szívem szerint hazudik!“

A tömegvezetőnél elengedhetlen föltétel az, hogy a szónok bírja szóval. S. tömegvezér két-három óráig bírta szóval. A tömeg ámulattal hallgatta, ha az egész beszéd nem is volt más, mint egy és ugyanazon frázisnak

száz féle variációja. Későbbben, a parlamentbe kerülve, annyira fokozódott ez a képesség, hogy az illető képviselő egy egész ülést is kibírt húzni a beszédjével, s így igen hasznos és értékes szolgálatot tett az obstrukciónak.

Az alföldi tömegvezérnek nem szabad túl magas politikai régiókba vezetni a tömeget. Lehetőleg a szellemi nívónak annak a körében kell mozognia, mely a parasztváros szűk látkörénél tovább nem megy. íme lássunk egy példát. Egy parasztváros országgyűlési képviselőjelöltje programbeszédjének legmegragadóbb passusa a következő volt: „Követelni fogom, elvtársak, a szabad halászatot, a szabad vadászatot. A nyulakat nem a grófok számára teremtette az Isten. A nyúlnak nincs passusa, miért csukják hát be 20 [napra a szegény parasztot, ha le mer lőni egy nyulat?“

Leghálásabb, ha tömegvezető igyekszik különösen azon húrokat rezgésbe hozni, amelyek nagy keserűséggel vannak megfeszítve az emberek lelkében. Vadnay könyvéből is tudjuk, hogy a tanyai paraszt nagyon nehezen viseli a tanyai kuvaszok megrendszabályozását. A törvény minden más tiltó paragrafusát könnyebben viseli el, mint azt, hogy az ő kedvenc kutyája, a tanya hűséges őrzője, olyan nehéz koloncot kénytelen a nyakán viselni — és nem

szaladhat kénye-kedve szerint keresztül-kasul a mezőkön. Szerinte az az úri ész már igazán nem tudja, hogy mit gondoljon ki, ha már a szegény kutyáknak sem hagy békét! Egy tömegvezető ezt a szív mélyén általánosan érzett keserűséget ügyesen használta fel szónoklatában, azt mondva: „Kedves véreim, úgy-e ti is nehéz szívvel nézitek, hogy mint kínozza a nehéz kolonc kutyáitokat a tanyákon, csak azért, hogy ne kergethessék az urak drágalátos nyulait, most van alkalmatok még azt is elősegíteni, hogy az átkos kormány ne csak a kutyák nyakára kössön koloncot, hanem még a ti nyakatokra is, csak szavazzatok a kormány jelöltjére.“ Ez a beszéd mély hatást tett a hallgatóságra és mint az oroszok küzdöttek a kolonc ellen!

A tömegvezérek lépten-nyomon hangoztatják nagy, önzetlen, őszinte népszerűségüket. Ez a pont az, ahol a legjobban érvényesülhet a színész tehetség. Némelyik tömegvezér oly bensőséges hangon tudja hangoztatni népszerűségét, hogy egy percre még a kritikus szemlélődőt is megtéveszti. Erre a népszerűség hangoztatására különösen akkor van szüksége a tömegvezérnek, amikor a tömeg úrgyűlését fokozni akarja egyszerűen azért, hogy a tömeg észre ne vegye, hogy az a férfiú, a tömeg bálványa, aki a tömeget folyton az urak

ellen uszítja, tulajdonképpen maga is úr — úr, aki a tömeg ámitásából és uszításából él és emelkedik. A népszerűtet hangoztatásánál minél megragadóbb, rémesebb képekkel szokták a tömegvezérek ecsetelni a jövőendő szenvedéseit. Egy parasztvárosi tömegvezér nagy hatással szónokolt egy ízben ekként: „Kedves véreim, én mindenemet értetek áldozom fel, sőt kész vagyok bármikor arra is, hogy értektek küzdve sötét börtönbe kerüljek és ott a nép jogaiért szenvedve patkányok egyék le csontjaimról a húst.“ A tömeg ilyen rémes históriát hallva, elveszti kicsiny méretű gondolkodó képességét; mert ha kissé gondolkodna, rájönne, hogy a modern börtön nem sötét, hogy ott a patkányok nem tanyáznak stb.

A legveszedelmesebb a tömegvezér szereplése és szónoklata, ha politikai motívumokon kívül vallási vonatkozásokat is sző beszédjébe. Cs. tömegvezér Csongrádon akkor beszélt a Tisza töltéséről a néphez, amikor a Tisza árja nagy pusztulással fenyegette a várost. A töltés mellett volt egy kőkereszt, melynek alapzatát erősen mosta az ár, hogy a kereszt le ne dőljön, kötelekkel a közeli két nyárfához erősítették. A népvezér a megkötozött keresztre mutatva akként szólott a néphez: „Látjátok, kedves véreim, a gaz urak még a Jézus

Krisztust is meg akarják még másodszor is feszíteni, nézzétek, hogy megkötözték; mert a telhetetlenek azt akarják, hogy az is az ő rabszolgájuk legyen. Az urak előtt nincsen semmi szent.“ A nép vallási fanatizmusa is lángra lobban és még ádázabb, kérlelhetlenebb, mélyebb lett az úrgyűlölet, és ez teljesen elvakította a nép szeméit, azért nem láthatták, hogy aki előtt a valóságban semmi sem szent, az nem más, mint éppen a nép bálványa!

Az igaz beszédet a tömegvezetőnek lehetőleg kerülni kell. Neki sohasem célja a nép felvilágosítása, hanem inkább bizonyos jelszavakat úgy kell a tömeg lelkébe beszélni, hogy azok teljesen uralják azt. A nép azután bizonyos szólamokat sajátít el és ezek a szólamok ösmertető jelei az „elvtársaknak.“

A tömegvezető kiváló ügyessége a gyanú kitűnő elhelyezése. Ez legkitűnőbb eszközük a tekintélyek lerombolásánál, valóságos gépfegyver ez, melylyel le lehet a tömegben lévő emberekről szedni a gondolkodó fejet. A tömeget alkotó emberek legnagyobb része inkább rosszhiszemű, mint jóhiszemű ember. Nagyon fegyelmezett lelkűnek kell lenni annak az embernek, aki az élet nehéz harcában és keserű csalódásaiban is megbírja tartani a jóhiszemű gondolkozásmódot. Az emberek legnagyobb része egyszer csalódva, nem hisz

többé senkinek sem. Sokan vannak a tömegben olyanok is, kik a lopást, különösen a közből, nem is tartják oly nagy bűnnek. Az olasz közmondás is úgy definálja a lopást, hogy az nem egyéb: „Mint valamit elvenni onnan, ahol sok van és odatenni, ahol kevés van.“

A gyanú ügyes elhelyezésére a nép lelkében például szolgálhat egy parasztvárosi tömegvezér, aki élénk színekkel ecsetelte, hogy milyen gazdag volt egykor a parasztváros, most pedig nagy adósság terhe nyomja, a város sorsát intéző urak gazdagodnak, azoknak a parasztváros minden takarékpénztárában van betétjük. Azok az urak nem lettek egyenesen meg-rágalmazva, de a nép megértette, hogy miről van szó. A város elszegényedett, az urak meg-gazdagodtak, mi sem természetesebb, mint hogy a város azért szegényedett el; mert az urak ellopták vagyonát. A parasztvárosi néplélek valóságos, örökké hullámzó tengere a gyanúnak. Ha a tömegvezér országgyűlési képviselő, rágalmai ellen szinte lehetetlen védekezni. Nehéz őt kiszabadítani az immunitás öltözkéből — aztán a rágalmazási pört lehet húzni, halasztani; mert neki vannak kitűnő jogtanácsosai és mindenre kész tanúi!

A durva és goromba szólamokban az Alföld nagy választékkal bír, csak el kell lesni azo-

kat a korcsmákban, legkétesebb lebujsokban, a piacon, a vásárban, a tanyán. De sokszor még az idegen szavak is imponálnak, bár furcsa eltorzításban jutnak egy-egy félművelt tömegvezér szájába. Egy 48-as tömegvezető nagy lelkesedéssel zárta be programbeszédjét, akként szólva: „Végre is azt mondom, kedves elvtársak, vesszenek a hazaárulók, éljen a trikó, trikó, trikó“ (tricolor). A tömeg lelkesen megéljenezte a kiváló szónokot. Az idegen szó elferdítése nem rontotta le, sőt emelte tekintélyét; mert hiszen az ő vezérük még idegen, furcsa hangzású nyelveket is folyékonyan beszél.

A tömegvezér nemcsak a tömeg előtt, hanem attól távolabb álló testületekben és gyűléseken úgy beszél, hogy szava eljusson a tömeghez. A parasztvárosban régen ösmertük minden testületben a „piacnak szóló“ beszédek, amikor az illetők nem meggyőződésből és nem komolyan szóltak a tárgyhoz, hanem komoly testületben is a nép kegyét keresték és hajhászták. De a tömegvezérek túlszárnyalják a régi „piacnak beszélő“ szónokokat.

Azokban a parasztvárosokban, vármegyékben, ahol egy-egy kiválóbb tömegvezér szerepel, sajátos képet mutat a községi képviselőtestületi gyűlés, a vármegyei gyűlésterem. Az alföldi parasztvárosok tömegvezérei anélkül,

hogyan tanulmányozták volna alaposan a demagógiai elméletét*), rájöttek a karzat nagy jelentőségére. A karzatra csődítik az elvtársakat. A tömött karzat terrorizálja a képviselőtestület gyengébb idegzetű tagjait, akik nem tartoznak a tömegvezér táborába, a képviselőtestületbe került elvtársakat pedig hathatósan ellenőrzi. A karzat azután sokszor tetszésének is kifejezést ad, nagyobb és ismételt tüntetés esetén kiűritik a karzatos, de ez sem baj; mert így erősödik a tömegvezér tekintélye, aki oly elszántan védi a nép jogait és bőven beszéltet magáról — s ez a fő, nem pedig az elv, a jog érvényesülése.

A községi képviselőtestület „házsabályait“ a törvény írja elő, amely pedig távolról sem számított a tömegvezérek garázdálkodásaira. Ha az ilyen tömegvezért hallatlan durvaságai miatt rendbírsággal sújtanak, az oda se néz az ilyen büntetésnek; mert párthívei még a csekély pénzbírságot is hamarosan összegyűjtik, hogy a mártyr, kit az urak üldöznek, kárt ne szenvedjen.

Íme egy példa. Egy parasztvárosi tömegvezér képviselőtestületi beszédjében vakmerő, túlzó színekkel fest le egy visszaélést, melyet a hatóság már megtorolt, melyet senki sem

*) R. Bartheis: „Lehrbuch der Demagogik.“ Berlin 1905. J. Springers Verlag.

védett — mire néhányan látva az álpátosz célzatát, elmosolyodtak. A tömegvezér öklével az asztalra üt, azt mondva: „Aljas gazember, aki az én beszédem felett mosolyog, ismételem, hitvány gazember.“ Erre rendbírsággal sújtják. Tüstént lefizeti a pénzt, de ismétli a megbírságolt kifejezést és hozzá teszi: „Lefizetem a 30 koronát, lefizetem az „urak“ koporsószegére.“ Azután még botrányosabb kifejezések következnek. Végre is felosztatják a gyűlést.

A gondolkodó ember azt hinné, hogy az ilyen botrány ismételve végképpen lejárja a tömegvezért. De csalódik. A tisztességes elemek visszahúzódnak, azokra a tömegvezérnek nincs is szüksége. A tömeg szemében pedig minden újabb botrány csak emeli a tömegvezért; mert az abban mindég csak a bátor, elszánt, rettentetlen védőjét látja a népjogoknak. Erre nézve igen helyes és a mi viszonyainkra is találó megfigyelést közöl Bartheis fent idézett művében, amidőn azt mondja: „Az élet arra tanít, hogy a vakmerő ember, aki valóban az, aki belülről kifelé már minden szeméremről letett, aki elemében érzi magát oly beszédeknél és cselekedeteknél, melyeket mások fájdalom és felháborodás nélkül nem hallgathatnak, az *másokkal szemben fölényben van*. Az ilyen ember meg sem fékezhető, a

legtöbb csak veréssel, vagy megveréssel való fenyegetéssel; mert rendszeren az ilyen fajta vakmerőség nagy gyávasággal is van egybekapcsolva, így a legvakmerőbb demagóg a népgyűlésen és parlamentben előnyben van szemben a többiekkel. Ha nagy durvaságot mond, úgy nyomban kinyilatkoztatja, hogy ezt neki, mint tisztességes embernek, kötelessége kimondani, ha gyanúsítani akar, úgy előre bocsátja, hogy az igazság, a jog, az emberieség nevében kénytelen szólni. Ha szemébe mondják, hogy hazudik és rágalmaz, ez az incidens őt legkevésbé sem zavarja, sőt ennek bizonyítékaul megismétli a rágalmazást. Ha rendre utasítják, emelt homlokkal kijelenti, hogy neki ez a rendreutasítás csak becsületére szolgál; ha lármáját illetlennek mondják, úgy céltudatosan tovább ordít, öklével a padot veri és ebben a vad kitörésben igazán elemében érzi magát.“*)

*) Bartheis előtt csak külföldi, németországi modellek álltak — pedig az alföldi tömegvezéreknek is a megszólalásig hű fényképe ez.

VI.

A tömegvezér tekintélye.

A parasztvárosokban, mint említettük, már a tömegmozgalmak előtt is voltak tekintélyek és pedig úgy az úgynevezett intelligensek, mint a nép közül. Ezek a régi tekintélyes emberek sohasem keresték azt, hogy a nép szemében tekintélyekké legyenek. Egyéniségük bizonyos vonásait megszerette a nép; rendszeren azon tulajdonságokat, melyek az emberek nagy részénél hiányoznak: az igazmondást, az elvhűséget, a jellem egyenességet, a jóhiszeműséget, önzetlenséget.

A tömegvezér tekintélye nem a néplélekből nőtt természetes tekintély, hanem nagyon is mesterségesen csinált, hazugságokkal és tévesztesekkel előállított műteknély. Ez a mesterségesen csinált tekintély azután oly erősen beilleszthető a nép lelkébe, hogy azt onnan kiszakítani, vagy megdönteni szinte lehetetlen.

Az ügyes tömegvezető mindég arra figyel, hogy tekintélye a nép szemében csorbát ne szenvedjen, sőt minden tette növelje ezt a tekintélyt egészen addig a pontig, amidőn a tömeg szemében már nemcsak tekintély, hanem bálvány, kinek tetteit nem bírálja, nem mérlegeli többé a tömeg, hanem őt vakon követi tuskén, bokron át.

A tömegvezér a tömeg halványává csak akkor lehet, ha minden más tekintélyt ledönt, ha sikerül neki elhíttetni a néppel azt, hogy a nép igazi jóakarói, ellenségei a népnek és hogy a népnek csak egyetlenegy jóakarója, igazi barátja van: az, akit a nép bálványoz, aki valóban a nép bálványa. Aki a tömegmozgatók közül a bálványig nem bírja vinni dolgát, hamar letörik, sőt megesik néha az a ritkább eset, hogy a tömeg eltapossa őt.

Az alföldi tömegvezérek során végig tekintve, azt látjuk, hogy tekintélyre éppen nem pre-disponált emberek. Az egyik egy tanyai iskola gyenge tanítója, aki a tanítói oklevelet is alig bírja többszöri bukás után megszerezni, ha mint tanító folytatja pályáját, az iskolamesteri tekintélynél alig viszi tovább. A másik kántor volt, míg hangja tartott volna, kis körben lett volna csak elismert tekintély. A harmadik egy parasztváros nyúzó, közepes fiskálisaiból való, ha folytatja pályáját végre is az lett

volna vége a dalnak: nincs kliens, nincs per. A negyedik félművelt, néhány gimnáziumi osztályt végzett jómódú gazda, ki rendes hivatásban semmit sem alkotott volna, sőt nagy vagyonát is hamar eltékozolta volna. És így tovább . . .

Ezen csinált tekintély megalapozásának időpontja rendszeren egy választási győzelem. Erkölcseleg bármily kétes egyén is volt a megválasztott, a választás után már eltűntek a foltok; mert az illető erkölcsi és jellemi tekintetben kifogásolható ember — választás után megkoszorúzott nevet kap: ő győző és hívei a győztes párt tagjai. A választási győzelem mámorossá teszi az embereket. A tömegmozgató különös ügyessége a választási győzelem rendkívüli fontosságát elhívetni az emberekkel. Mire képes ez az elhívés, azt nem egyszer láttam. Komoly, konzervatív parasztgazdák, kik máskor külső megjelenésükre, magukra sokat adtak, képesek voltak táncolva végig ujjongni a várost. A választási győzelem percében rendszeren az állat kezd érvényesülni a győzőkben, különösen ha sok és nehéz akadályt kellett legyőzni, ha a vezető tudott valami hathatós jelzõt adni a sokszor piszkos politikai harcnak, mint például, hogy ő a szegény, elnyomott népért küzd a kizsákmányoló urak ellen!

A választás után kiváló eszköz a tekintély emelésére az alföldi parasztvárosban: a képviselői immunitás. E kincsre szert tett tömegmozgató botrányt-botrányra halmozhat; mert a kiadatás bizonyos esetekben nehezen megy, ha *a tömegmozgató némi gyenge szálakkal még a legfelsőbb kormányzó hatalomhoz is hozzá van csatolva*. Es sajátságos hazai alföldi specialitás, hogy mikor e tömegmozgatók fent az országgyűlésen a lehető legcsendesebbek, akkor lent a leglármásabbak. Sőt megesk az az abszurdum is — talán csak nálunk lehetséges —, hogy a felsőbb hatóság még meg is jutalmazza azt a tömegmozgatót, aki lent az alsóbb hatóság ellen izgatja a népet. Ezt azután nálunk politikának nevezik!

Az országgyűlési képviselőt nálunk még a nép előtt bizonyos nimbusz veszi körül. A képviselőről azt hiszi a nép, hogy sok mindent kieszközölhet, kijárhat; mert hiszen ő is egyike azon hatalmasoknak, kik a törvényt „csinálják.“ A tömegvezérek igyekeznek ezt a hitet a tömegben még megerősíteni, mélyíteni és kiterjeszteni.

Egy a kilencvenes évek elején szereplő parasztvárosi tömegvezér, mikor lejött a kerületébe, mindég azzal kezdte, hogy hangsúlylallyal emlegette, mily jó barátja neki a honvédelmi miniszter (ez szükséges volt, tekintettel

azokra az apákra, kiknek katona fiaik voltak), no meg az igazságügyi miniszter úr, (ez meg szükséges tekintettel azokra, kik már féllábbal a börtönben állnak), majd úgy folytatta: „Ezek a nagyurak az én „te tu“ cimboráim a ti igazi jóakaróitok, ezek nem is tudják, hogy miként bánnak ide lent az urak a szegény néppel; de én felvilágosítottam, már mindent tudnak, — el is értem, hogy az alispán úr nyakán már ott a kés, a főszolgabíró is már közel áll a kötélhez. Csak türelem, minden meg lesz, az igazság győz!“

Egy másik parasztvárosban egy híres tömegvezető párthíveinek mutogatta az öreg király levelét, sajátkezű aláírását; mert a király is már jól ösmeri az urakat, többé nem hisz nekik, tulajdonképpen a paraszttal tart. A nép el is hitte, hogy a tömegvezér titkos pártfogója maga a király.

A tömegvezér tekintélyét nagyon emeli, ha bizonyos nehéz ügyekben tud is segíteni. Például egy marhaj árlat keltét egy kispasza ügyetlenül ceruzával megváltoztatja. Ő az ilyen „javítást“ nem is tartja hamisításnak. Eladásnál, a járlat átírásnál, a jegyző erélyesen rá szól, hogy ez hamisítás, ezért nagy büntetés jár. A tömegvezér értesül a dologról, mindjárt felismeri a helyzetet, maga is alaposan ráijeszt a „hamisítóra“, több évi súlyos börtönre.

tönről beszél. De a „hamisítás“ oly együgyű, hogy azzal ugyan senkit sem lehet megtéveszteni. A hamisító kétségbeesetten a tömegvezérhez fordul kegyelemért, aki azután békés úton, hamarosan elintézi a dolgot — és hálás hívőt nyer, aki hirdeti a tömegmozgató börtön feletti hatalmát!

Minden parasztváros tele van bizonyos örökké perlekedő és folyton igazságot kereső emberekkel. Ezek bejárták már a parasztváros minden ügyvédi irodáját, sőt vidéki ügyvédekkel is próbálkoztak; de mindég pervesztesek voltak. Némelyiknek ráment egész vagyona erre az igazság keresésre. Mikor a tömegvezér alakja feltűnik a parasztvárosban, akkor ezek a szánalmas alakok mind szorgalmasan kilincselnek a tömegvezérnél. Ő nagy kegyesen fogadja őket, a világért sem inti le őket, sőt a legerélyesebben biztatja őket, s még jobban beléjük oltja az úrgyűlöletet. Ennek a biztatásnak a szegény szerencsétlenekre nézve nincs semmi pozitív eredménye, de annál több haszna van a tömegvezérnek; mert tekintélyét emelik e félkegyelmű alakok, amikor lépten-nyomon hirdetik, hogy csak egy igaz ember van, ez a tömegvezér, az megtalálná az ő igazukat is, de hát szegény nem tehet róla, mikor csak ő egyedül az igaz ember, a többi mind gazember. Ezek a félke-

gyelmű kverulansok a legjobb ingyen kortesek, kik mindenfelé dicsőítik oly meggyőzően, önzetlenül a tömegvezért és ha valahol, úgy itt létesül az a közmondás: „Egy bolond százat csinál.“

A durvaságok, melyek normális viszonyok között rendesen tekintély rombolók, a tömegmozgalom bizonyos időszakában már okvetlenül tekintély emelők. Ez időpont akkor áll be, amikor már a tömeg teljesen elvakult. És e tekintetben a tömegek mindenütt egyformák. Nem hiába mondja Bartheis: „Az elvakult tömegnek szüksége van izgalomra, szenzációra, valami mértékfelettire, sőt bizonyos esetekben az aljas durvaság különösen vonzó erővel bír.“ (12).

Nincs a tömegvezető pályán nagyobb tekintély emelő eszköz, mintha a tömegvezérnek sikerül megnyerni egy nehezebb pert, sikerül szabadulnia a törvény keze alól. Legalkalmasabb egy rágalmazási per az esküdtszék előtt. Több napig tartó esküdtszéki tárgyalás, nehéz és meglepő fordulatokkal, kitűnő védbeszédekkel és végre egy dicsőséges felmentéssel, valóságos extázisba hozza a tömeget. A legyőzhetlent ünneplik. A nép ámul és bámulja a hőst, akin még a törvény sem fog — s nem látja a kitűnő ügyvéd művészeket, a megbecsülhetlen és mindenre kész tanúcsoportot.

A tömeg előtti tekintélyt semmi sem emeli jobban, mintha a tömegvezér kitűnően ért a börtön küszöbén járni.

A tekintélyt emeli a martyrium is, ha az nem tart túl sokáig és a „távollét“ alatt nem sikerül a bálvány alapzatát képező hitet lerombolni. Várkonyi minden programbeszédje alkalmával mutogatta a csendőr-lánc okozta sebhelyeket. Volt olyan tömegvezér is, aki kitűnően tudta produkálni a műmartyriumot. Egy ízben valami elvtárs peres ügyénél megidéztek a tömegvezért tanúnak. Nagyon jói tudta, hogy a bíróság előtt mindenki köteles megjelenni tanúnak, és aki jó szántából nem megy> azt elővezetik. O tudatosan nem ment. Egy szép napon szuronyos csendőrök kísérték a parasztváros utcáin a tömegvezért a járásbíróság épületébe. „Már viszik“ hangzott mindenfelé s a tömeg aggódva nézte a vezér szenvedését. De az nem tartott sokáig; mert a kihallgatás után azonnal az érte aggódó piaci néphez futott, hogy ékes beszédben tanúságot tegyen arról, hogy ime most is szívesen szenvedett a népért és a jövőben is kész a nép jogaiért szenvedni, még „ha tüzes harapófogókkal is tépik szét az urak a testét.“ A szemfényvesztés ilyen szembetűnő eseteinél is lehetetlen felvilágosítani a tömeget, amely szerelmes lett a szerepét kitűnően adni tudó színészbe!

A népmozgató tekintélyét különösen emeli és erősíti, ha a tömeg előtt lehetőleg sokszor tesz tanúságot hajthatlanságáról. Neki nem szabad soha semmi kérdésben engedni, bocsánatot kérni, még ha belátja is hibáját; mert a bocsánat kérés a tömeg szemében gyengeség, már pedig a sok gyenge jellem erőt akar és csak az erő — még ha durva és erkölcstelen is, képes rajta tartósan uralkodni.

Gondolkodó ember előtt sokszor nevetséges és szinte megfoghatatlan, hogy az urak ellen küzdő, az igazi testvériséget hirdető tömegvezérek mily féltékenyen őrzik és érvényesítik tekintélyüket, úri mivoltukat. Egy parasztváros külső utcájában nagy kíséretével áthalad nagy méltóságteljesen a tömegvezér, egy kicsiny parasztház nyitott ajtaján át látja őt az udvaron szorgalmaskodó anyóka és ámulattal gyermekei felé kiált: Gyerekek itt megy N. A népvezér visszafordul és a nyitott ajtón át oda szól az anyókának: „Néni, tanulja meg, hogy az én nevemet úgy szokás kiejteni: N. *úr*.“ íme a tömeg nem veszi észre, hogy az urak ellen izgató próféta maga is *úr* akar lenni és maradni a nép szemében is és hogy az úrgyűlölet szitása csak eszköz arra, hogy az illető nagy *úr* lehessen és emelkedhessek azok vállain, kiket ő oly elszántan, rettenthetlenül vezet az urak ellen.

A tekintély emelésére, fenntartására szükséges a folytonos ünnepeltetés, fogadtatás. Ürügyet nagyon könnyen lehet találni. Ez az állandó ünnepeltetés ugyan sok pénzbe kerül; de az ezen célra áldozott pénz nem kidobott pénz, ha a tömegvezér népszerűtetét, befolyását kellően értékesíteni tudja. Ennek is van — ha nem is a börzén — de rokonintézményeknél rendes árfolyama. Egy budapesti intellektüel egy ízben egy tömegvezér árfolyamáról így nyilatkozott: „N. nép vezér tulajdonképpen számár ember, nem tudja, hogy mily nagy értéket képvisel az ő tekintélye — túl olcsón árulja azt a becses jószágot. így nem lehet jó üzletet csinálni!”

Bár az alföldi tömegmozgatók, hacsak pusztá frázissal is a vagyonos osztály ellen küzdenek, mégis tekintélyöket a tömeg előtt nagyon emeli az a körülmény, ha az illető tömegmozgatók gazdag emberek — és pedig olyan gazdag emberek, kiknek vagyona látható. Várkonyi, ámbár állítólag budapesti háziúr volt, mégis szegény embernek mutatta magát a parasztok előtt. Kopott ruhában járt és gyalogszerrel ment az egyik faluból a másikba. De Várkonyi hamar letört és a tömegvezér sorját bálványig emelni nem bírta.

Nagyon előnyös a tömegvezetőre nézve, ha földbirtokkal rendelkezik, melyet ösmer, lát a

parasztváros legszegényebb embere is. Az alföldi parasztvárosban tudvalevőleg holdak szerint értékelik az embert. Sajnos, hogy az igazi kultúra elmaradottsága az a jelenség az Alföldön, hogy még az intelligens embernek is csak a földbirtok ad tekintélyt. Az egész életfelfogást egészen materialista irányba tereli ez a köztudat. A gazdag embert nálunk, még ha hibás is, nem igen merik kikezdeni. A gazdag tömegmozgató kitűnően értékesítheti a gazdagság által nyújtott tekintélyt a tömegmozgatásnál és a tömegmozgalmat meg érvényesítheti földbirtoka gyarapításánál. Amikor gazdatársai a tömegmozgalom következtében nehezen tudnak cselédre, napszámosra szert tenni; akkor a tömegmozgatóhoz tódulnak a kisgazdák, cselédek és napszámosok és sokszor pusztá lelkesedésből, vagy nagyon mérsékelt bérért is jó munkát végeznek a próféta földjén; mert ő nem „here“, aki kizsákmányol másokat, aki mások munkájából él, hiszen ő dolgozik, áldozatot hoz a népjogokért, munkálkodik, fárad a szegény népért!

VII.

A tömegvezetés technikája.

A tömegvezetés módszerére igen sok példánk van az alföldi tömegmozgalmak vezetőinek eljárásában. Egymástól távolabb fekvő parasztvárosokban különböző időben lefolyt tömegmozgalomban találunk bizonyos rokon vonásokat, amelyek szerint az illető tömegvezetők eljártak; mert mindannyian mintegy ösztönszerűen megértették, hogy adott körülmények között a beszéd és szónoklaton felül mit kell tenniök, ha összetartani és vezetni akarják a tömeget és tekintélyüket annak szemében növelni.

A tömegmozgalom vezetőjének társakra, segédekre van szüksége. Azon mozgalmaknál, melyek nem egyes személy önző céljaiért keletkeztek, melyek alapját egy eszme képezi, azoknál az eszme maga teremt és termel társakat. A tömegvezető a jelszavakat csak önző

érdekei kielégítése céljából használja, az ő tekintélye és nagysága csak csinált nagyság — inkább illúzió, ezért a tömegvezető kénytelen a maga segédeit és munkatársait maga kiválasztani és képezni. A siker azután e társak ügyes választásától és vezetésétől függ.

A tömegvezér, mikor segédeit kiválasztja, nem kénytelen arra nézni, hogy azok gondolkodó, elvhű, jellemzilárd egyének legyenek, mert az ő szempontjából csak az a fő, hogy az ő személyéhez ragaszkodjanak, őt igazi mivoltában meg ne lássák, parancsait pontosan teljesítsék. Ő olyan alakokból, kik a parasztváros tömegében eddig semmik, vagy teljesen ösmeretlen emberek voltak, a tömeg szemében tekintélyeket csinál. De ezek a tekintélyek, kik a tömegvezér kegyelméből lettek tekintélyekké — csak a tömegvezér közelében maradnak tekintélyek.

A tömegvezér hamar kiismeri, hogy kik a tömeg legambiciózusabb emberei. A feltűnni vágyás épp a tömegben, ahol oly nehéz feltűnni, igen sokak lelkében él. A hiú ember kitűnő médium oly vállalkozásoknál, melyekre szerény, bensős természetű ember a világért sem vállalkozna. A hiú, szerepelni vágyó emberek sorából válogatja ki a tömegvezér azokat a munkatársakat, akik rendezik a tömegvezér ünnepeltetésének jeleneteit.

Szüksége van azonban igazi politikai rajongókra is. A parasztvárosban százával található a politikai rajongásra predisponált emberek. A tömegvezér ezek legkiválóbbjait ösztönzerű helyes érzéssel kiválogatja, fanatizmusukat, hiszékenységük alapján a végtelenig fokozza, a legképtelenebb hazugságokkal tartja őket és begyakorolja őket a párt frazeológiába. Ezek a politikai fanatikusok mást nem hallanak, mint a legtúlzóbb dolgokat az urak gonoszságáról és arról, hogy kik a nép ellenségei, mert barátja a népnek csak egyetlen egy ember, és ez a tömegvezér.

Ez a párt frazeológia azután végképpen megszünteti az emberek gondolkozás! képességét. „Népjogok“, „népszabadság“, „haladás“ folyton ezek körül forog az agyvelő, anélkül, hogy meglátni képes lenne, hogy amit ezen jelszavak alatt árúinak, nem egyéb népámitásnál í Különbén a pártnézet és pártfrázis nemcsak az alföldi tömegmozgalmaknál játszik nagy szerepet. A művelt emberek sem vonhatják ki magukat olyan könnyen azok hatása alól.

A parasztvárosban aránylag nagyon sok a henyélő ember. Egyik-másik szép vagyont örökölt és azt sem kezeli maga, mert tanyáját bérbe adta. Más dolga nincs, mint igényeihez képest szép jövedelmét elkölteni. Az ilyen

egyének egész naphosszat együtt lehetnek a tömegvezérrel a kávéházban, a korcsmákban, a pártgyűléseken. Olcsó munkaerők, kik megelégszenek a dicsőséggel, az itt-ott juttatott szerény potyával, mely néha 1—2 pohár pezsgőig is emelkedhetik. Ezek az alföldi tömegvezérek, kik összes hatalmukat az úrgyűlésre alapítják, megtanítják a nép egyszerű fiait, hogy nagy dolognak tekintsék, ha néha-néha élvezhetik a kiválóan úri italt, a drága és politikai, társadalmi életünkben nagy szerepet játszó pezsgőt.

A tömegvezérnek tekintettel kell lennie ségégeinek külső alakjára, külső sajátságaira, megjelenési módjukra. Különösen becses a magas testalkatú ember, aki, ha 1000 elvtárs is van együtt, egy fejjel magasabb a többinél, igaz csak test szerint. Igen értékes a nagyhangú ember, ki ha mély hangján megszólal, kis megerőltetéssel is túlkiáltja az egész tömeget úgynevezett bömbölő hangjával.

Néha meg az alacsony, vézna termetű kis ember is értékesíthető a tömegmozgatásnál, ha maró, durva, mérges nyelvvel bír. Ez a kis ember arra jó, hogy ha a nagytestű emberek ellen uszítják őket, ez utóbbiak különösen fájdalmasan érzik az ily marásokat és hamar elkedvetlenednek.

Nagyon szükséges segédek a tömegmozga-

lomnál a parasztvárosi ügynökök, korcsmárosok, kik már hivatásuk folytán sokat érintkeznek a tömeggel, kikre szüksége van a tömegvezetőnek oly ügyleteknél, melyeknek lebonyolítására csakis az ilyen alakok vállalkozhatnak, kikre nézve nincs megalázás, sem felmagasztalás, hacsak üzletről lehet szó.

A tömegvezér táborának összeállításánál az a fődolog, hogy igazán önálló gondolkozású és nemesebb érzületű ember egy se legyen. Azon meggyőződésbe kell a táborkar minden egyes tagját begyakorolni, hogy a tömegvezető nélkül nincsen élet, nincsen üzlet, nincsen hír, sem dicsőség — csak lesülyedés abba a semmiségbe, ahonnan a vezér emelte ki az illetőt és csinált belőle híres embert.

Némelyik tömegvezető segéd megpróbálkozik elszakadni a vezértől. Rövidlátóan azt hiszi, hogy ő leleplezi a vezért, szakadást csinál a szervezett tömegmozgalomban és saját kezére fog dolgozni. A vezér hagyja menni egy ideig a szakadárt, sőt néha a távozon rug is egyet. De az elszakadt párttűt hamar észre veszi, hogy ő a vezér nélkül ismét semmi, tekintélye a párttűtés pillanatában a porba omlott. Egy ideig még csak megy; de ekkor a vezér visszahívja és nagylelkűen megbocsát neki. Az ilyen bűnbánatot tevő szakadár segédekből lesznek a táborkar leghűbb tagjai,

kik többé soha el nem szakadnak és tüskönbokron át követik a tömegvezért.

Kiválóan értékes segítőtársak azok az erősen hazudni tudó emberek, kikből egy igaz szót még a csendőr erélye sem képes kivenni. Olyanok ezek, mint a kitűnő kártyások, kik egy arcizmukkal sem árulják el, hogy milyen kártya van a kezükben. Ilyen emberek is akadnak a parasztváros nagy tömegében, s ezek közül a legerősebbeket kell kiválasztania a tömegvezérnek. Kitűnően alkalmazhatók tanúknak egyes pereknél és a tömegmozgalom veszedelmes fordulójánál.

A tömegvezéreknek nagy szükségük van jogi tanácsadókra. Akadnak ugyan ügyvédek is, kik vállalkoznak a tömegmozgalom vezetésére; de ez ritka eset. Az ügyvédek által vezetett tömegmozgalmak rendszeren nagyon rövid életűek. Az ügyvéd, aki ösmeri a jogi élet meredélyeit, rendszeren nem is oly vakmerő, mint a félművelt tömegvezető. Úgy van vele, mint Mikszáth ama híres kovácsa, aki egyszerű bicskával is kitűnő szemoperációkat végzett mindaddig, amíg tudós professorok fel nem világosították őt, hogy a hályog leoperálása minő veszedelmes mesterség.

Az ügyvéd, mint nem felelős tanácsadó a tömegvezér oldala mellett, aki az egész mozgalomból anyagi és „erkölcsi“ hasznot húz-

hat — ez már egészen más lapra tartozik. Hazánk egész Európában egyedül álló ügyvédek országa. Nálunk is közel állunk ahhoz a balkáni állapothoz, ahol az ügyvédi irodák az utcára nyíló üzlethelyiségekben vannak elhelyezve. Az utolsó két évtizedben a parasztvárosokban megkétszereződött és megháromszorozódott az ügyvédek száma.

A tömegvezér oldala mellé szegődött ügyvéd nem törődik azzal, hogy városának és társadalmának romlásából húz hasznot. A megtámadott társadalom neki nem árthat; mert hiszen a tömegvezér az általa vezetett tömeg terrorizmusával áll háta megett, azután a tömegvezér kegye folytán oly tisztségekre tesz szert, melyek után bizony tisztességes, egyenes úton hiába áhítozott volna egész életében. A tömegvezér egy szempillantására a tömeg vállaira emeli őt; mert hisz azt hallja a tömeg bálványának szájából folyton emlegetni, hogy minden úgynevezett úr a nép ellensége, de ez az egyetlen egy intellektüel ügyvéd egyedül a nép igazi barátja.

Így tesz azután a szegény üldözött és elnyomott nép szert igazán őszinte népbarátokra, így érvényesülnek a nép körében új és nagyon értékes tekintélyek. Ezek az intellektüel ügyvédek jó szolgálatokat tesznek a tömegvezérnek az általa egyesek ellen indított haj-

száknál. Ők adnak tanácsot az oly sokszor szükséges tanúsoportosításra. A tulajdonképpeni kivitel azután már a tömegvezérnek gondja.

Némelyik alföldi tömegvezérnek nemcsak egy, hanem egyszerre több jogi tanácsadója volt. Hiszen volt miből választani; mert a tömegmozgalom folytán messze vidékről is új jogi erők jönnek a parasztvárosokba, ahol ilyen rendkívüli alkalmakkor különösen lehet keresni. A tömegvezér maga köré gyűjti a specialista ügyvédekét. Az egyik csak súlyosabb kriminalista, a másik kizárólag csak rágalmazási és becsületsértési perekben dolgozik, a harmadik készíti a közigazgatási felelőzéseket, a negyedik az, akihez utasítja a tömegvezér a parasztváros psychopathikus örökké pervesztes igazságkeresőit. Ahol tömegmozgalom van a parasztvárosban, ott az emberek sajátságos izgatott állapotba esnek. Az embereken erőt vesz az igazságérzet. Boldog boldogtalannal a legkisebb ürügy alapján kiköt és keresi a maga igazát, elmegy az ügyvédhez, hogy alaposan vágjon eret ellenfelén. Ezt nevezik azután a népöntudat emelkedésének! Azután divatba jön az embereknél a felelőzési düh a közigazgatásban. Minden községi, megyei határozatot megfelelőznek. A cél nem a helyzet javítása, hanem az örö-

kös izgalom. És az ügyvéd urak jól érzik magukat a felvilágosodott nép mellett, örülnek, hogy a föld népe az intellektüelek tanácsára és segítségére szorul.

A tömegmozgalom sok pénzbe kerül. A választásokat nálunk pénz nélkül nem lehet elintézni. A tömegvezetőnek egyik fő feladata a tömeg adakozó képességét felébreszteni. Ez az alföldi parasztvárosban nem könnyű feladat; mert a parasztvárosban nehéz valamit közadakozásból létesíteni, még ha a közönség azért lelkesedik is. A Kossuth-kultusz igazán mély és őszinte volt az alföldi parasztvárosban. Sorra Kossuth-szobrokat emeltek mindenfelé; de egyetlen egyet sem bírtak emelni pusztán közadakozásból, hanem amellett igénybe kellett venni a községi pénztárt, az adófilléreket is. A tömegmozgalom fanatizmusa csodákat művel, az megnyitja a gondosan őrzött parasztvárosi pénztárcát is. A választási mozgalomra odaadja a kisgazda utolsó 20 koronáját, nem bánja, ha mezítláb, vagy rongyos csizmában is járnak gyermekei. A tömegvezér féktelen durvaságaiért pénzbírságra ítélik, és íme szegény földhöz ragadt emberek odaadják utolsó fillérüket, csakhogy a nép bálványa anyagi kárt ne szenvedjen. Jellemző erre a szegény szentesi kofa szava, aki midőn egy egész életen át megtakarított

százását átadta a népvezérnek és ez utóbbi azt kérdezte, hogy adjon-e írást, azt felelte: „Nem kell, Nagyságos úr; mert ha megbírja adni, úgysis visszaadja, ha meg nem bírja visszaadni, hát áldja meg a jó Isten.“ A tömegmozgalomban egyes túlbuzgó elvtársak néha nagy összeggel is károsodtak. De a károsodás után arról mélyen hallgatnak. Egyeseknél a bálványimádás annyira megy, hogy még a megkárosítás dacára is dicsőítik a tömegvezért. Egy szegény csősz malacokat vett a tömegvezértől, aki disznóvészes ólból adta el a malacokat a szegény embernek. A szegény csősz rimázkodott a tömegvezérnek, hogy adja vissza pénzét, mert a malacok az áthajtás után 1—2 napra elhullottak. A tömegvezér 1—2 koronát odadob a szegény embernek, aki dacára ez eljárásnak nem szűnik meg dicsőíteni a szegény emberek védőjét, jóltevőjét!

A tömegvezér rendesen nagyon sok emelendő új vállalatot emleget. Sok ember áhítozik új hivatal után. Ezek reményét kell ébren tartani; de emellett az új vállalatok emlegetésének, tervezgetésének más mélyebb alapja is van. Először a meglévő vállalatok ellen kell uszítani a népet. A meglévő vállalatok a tömegvezér szerint mind a szegény nép zsírján híznak. Új bankok, malmok és

gyárak alapítását emlegetik. A szegény nép kiszedi megtakarított filléreit a takarékpénztárból, csakhogy jegyezhesen részvényeket. De az új vállalatok létre nem jönnek, vagy nagyon hamar elpusztulnak. Az alföldi tömegvezérek egyikét sem lehet azok között találni, akik valóban alkottak volna valamit a nép javára. Útjokat mindég a rombolás jellemzi, és pedig úgy az anyagi, mint az erkölcsi téren. Az új vállalatoknak sokszor pusztá emlegetése is célzatos; amennyiben a régi vállalatok birtokosai megijednek — és idején elintézik a dolgot, hogy új vállalat ne létesülhessen. A tömegmozgalomnak kiválóan néplelkesítő és máskülönben is egy igen jövedelmező forrása a panama felfedezése és az azzal való ügyes operálás. A parasztváros sötétebb elemeinél általános az a nézet, hogy a városházán lopnak. A sok községi hivatalnok között akad néha egy gyengén fizetett, nagy családdal bíró, vagy erején túl költekező kis hivatalnok, aki a közpénzekhez nyúl. De az ily kis tolvaj rendesen nagyon hamar lépre kerül, hamar el is veszi büntetését, hacsak még elébb túl súlyos büntetést nem mond önmaga felett, és nem röpít golyót a saját testébe. Az ilyen „esetek“ különösen kedvenc témái egy-egy parasztvárosi tömegvezérnek. Népgyűléseken tárgyalja a városházi lopáso-

kat, élénk színekkel ecseteli a gazurak lopásait, hogy megerősödjék az a nézet: „Az urak mind lopnak, de van egy igazságos ember, a nép igazi barátja, aki torkon ragadja a gaz panamistákat.“ A kis tolvajok szerencsétlen esetének felfújása, kiszínezése és unos-unotalan való emlegetése a tömegvezér által nemcsak a tömeg gyűlöletét éleszti a tolvaj urak ellen, hanem rémületet okoz az ügyes és nagy tolvajok között is, kik azután gondoskodnak arról, hogy valahogy a tömegmozgalom útjába ne kerüljenek!

A nagy tömegek bámulatosan gyors összehozása ez a tömegvezetés egyik legfőbb titka. A parasztvárosban ez decembertől ápriliséig nem is oly nehéz feladat. Nagyon sok ember nem dolgozik ilyenkor és ezek nem a tulajdonképpeni munkanélküliek, hanem azok, akik nyáron át megkeresték kenyerüket. Ezeket gyorsan összehívják a fanatikus kifutók, s elég azt a szót dobni a tömegbe, hogy az urak gazsága ellen talpra kell állani mindenkinek. A józan, becsületes paraszt nem szeret tüntetni, nem szereti érzelmeit az utcára vinni. A tömegvezér ügyessége ezt a még a tisztességesebb múltból maradt szeméretétet teljesen lerontani, és ha ez pár kísérlet után sikerült, akkor már megy a nyáj a bálvány után. Budapesten a tüntető felvonulásra a fő-

kapitány engedélye szükséges. A parasztvárosban enyhébbek a szabályok. Ott engedélyez a minisztérium oly egyleteket, melyek politikai körmenetek rendezésére fel vannak alapszabályszerűen jogosítva. Keletkeznek „véletlenül“ is felvonulások. A legforgalmasabb utcát is ellepi egyszerre a tömeg. Az emberek hosszú sorokban elfoglalják a járdát. És sétálnak fel s alá, s mikor a rendőr figyelmezteti őket, hogy ne foglalják el teljesen a járdát, a tömegvezér oda kiáltja: „Látjátok, az urak azt se szeretik, ha sétáltok azon a járdán, melyet a ti filléretekből építettek.“ Az ilyen parázs tüntetés a téli hónapokban a legolcsóbb eszköz annak szeretetét erősíteni a szívekben, aki igazán védi és igazán felvilágosítja a népet az ő legegységesebb jogairól. A tömegfelvonulások és tüntetések ártatlan dolgoknak tűnnek fel, pedig kitűnő eszközei a féligazságokon és hazugságokon felépült szemfényvesztésnek és népámításnak. A tömegfelvonulásoknál azután úgy kell elhelyezni a párt fanatikusait, hogy ezek útján a fanatizmus áthassa a tömeg minden tagját. A tömeg minden egyes tagja arcából kikelve, vad tekintettel rohan egy cél felé. Még a pártjelvényt képező tollakat sem helyezik el úgy, mint rendesen, hanem még a toll elhelyezésében is bizonyos harciasságot mutatnak. Nagy

hatással van azután az ilyen tömeg, amelybe komoly földművesek is elegendnek, kik azelőtt a világért sem tettek volna tollat, pláne kihívó veres tollat a kalapjuk mellé — mert csak duhajkodó legények, vagy közismert boldok szerették azelőtt az ily dísz.

A hazai országgyűlési választótörvény olyan volt s olyan lesz ezentúl is a parasztvárosokban, hogy a külső csalás, szemfényvesztés, megtévesztésre ezer alkalom nyílik. Aki ügyesebben kezeli ezen eszközöket és fogásokat, az fogja képviselni a haza üdvére az „igazi népakaratot.“ Aki több zászlót tud elhelyezni, nagyobb lármát tud csapni, akinek mindezen külsőségekhez szükséges „több“ pénze lesz, az lesz ura a „közvéleménynek.“ Ezért oly demoralizáló hatásúak a mi választásaink a népiélekre még az egyenes vesztegetés nélkül is. De akar-e valaki ezeken a bajokon komolyan és őszintén segíteni?

A parasztvárosi tömegmozgalmaknál is alkalmazzák a nemzetközi tömegmozgalmak eszközeit és fegyvereit. A legcélravezetőbb fegyver a terror. A nagy és állandóan felizgatott tömeg már magában véve is az egyes emberre nézve félelmetes, hátha még a tömeg haragja céltudatosan van egy emberre irányítva. A tömeg ismételten és ismételten azt hallja, hogy aki nem tart velük az áruló, a nép legszen-

tebb jogainak árulója, az urak talpnyalója. Ha az utcán találkoznak azokkal, akik nekik nem elvtársuk, azokat ők vad tekintettel végig mérik, gúnyosan lenézik, vagy egyet köpnek. Az alföldi parasztváros öregebb, tisztos parasztjai, kik még „akinek a tisztességgel a tisztességet“ bibliai elvével nőttek fel, nem bírják elviselni a tiszteletlenséget, az inzultusokat. Inkább távol tartják magukat minden közügytől, mintsem elviselni kénytelenek legyenek az utca durvaságait és tiszteletlenségeit. Régente a parasztvárosban is meg volt az a falusi szokás, hogy a községi tisztviselőket, a lelkészt, a tanítót az utcán találkozáskor köszöntötte a nép; de erről leszoktatja a tömegvezér a népet azt mondva: „Ne köszöntsétek őket ti előbb, hanem ők köszönjenek nektek előbb; mert ők a ti szolgáitok, ti fizetitek őket, ti vagytok az urak!“ Ez a „tanítás“ emeli a tömeg öntudatát, ők egyre jobban beleélik magukat abba az édes érzetbe, hogy ők az igazi urak. Lenézik apáikat, az öregebb parasztokat, kik még nem tettek szert arra a modern tudományra, hogy ők az urak és azok, akiket eddig uraknak neveztek, tulajdonképpen csak az ő kegyelmükből élnek, és nem élhetnének, ha a tulajdonképpeni urak nem fognák meg az ekeszarvát. Érdekes fordulat ez a tömegmozgalomban. Az úrgyűlölet

felélesztéséből indul ki a tömegmozgalom és az úrhatnámsággal végződik. Az urakat gyűlölik azok, akik erőnek erejével maguk is urak akarnak lenni.

Az alföldi parasztváros tömegmozgalmában is nagy szerepet játszik a fenyegetés. Ebben a tömegvezérnek éppen oly virtuozításra kell szert tennie, mint a káromkodásban. „Ha a nép akarata nem teljesül, úgy nem marad kő kövön; mert a nép akarata mindent elsöpör.“ Ilyenféle szavak hallhatók unos-untalan. A fenyegetés különösen jól esik a tömeg lelkének; mert megerősíti őt abban a nézetben, hogy ő a hatalom és ha akarja, elsöpörhet mindent.*) A tömegvezérnek azonban nagyon vigyáznia kell, hogy a tömeg ne vegye egészen komolyan a fenyegetést; mert különben vége a tömegmozgalomnak, a vezetőt lecsukják, a zendülőkkel pedig elbánik a szurony és golyó. De az örökös fenyegetés is tettek nélkül mit sem ér, gondoskodni kell tehát oly tettekről, melyek túl messzire nem mennek és legfeljebb a börtön küszöbéig érnek.

Az alföldi parasztváros tömegében él az a tudat, hogy e világon a tulajdonképpeni erőt

*) Ugyanaz jó kifejezésre ama szociáldemokrata mondasban:

„Alle Räder stehen still,
Wenn unser starker Arm es will.“

ő képviseli, és ha leszámolásra kerülne a dolog, ők bizton győzedelmeskednének; mert hiszen a tömeg tagjai mind katonaviselt emberek. Csak akkor esnek gondolkodóba, ha valaki közibük dobja azt a szót: „Barátaim, hiú reménykedés, bármily sokan vagytok, tisztek nélkül mit sem ér a ti erőtök.“

A terror és fenyegetésnél nem kevésbé hatásos fegyver a bojkott. Az ügyvédek, kereskedők és iparosok közül azokat, kik nem csatlakoznak a tömegmozgalomhoz a tömegvezér a tömeg kiváló figyelmébe ajánlja, hogy ezeket az embereket mint a nép nagy ellenségeit kerülje a tömeg. Nagyon erős lelkű embernek kell lennie, aki meggyőződéséért kész szenvedni is; mert az alföldi parasztváros nem a mátyások hazája és a meggyőződés nem becsülése, lazasága egyik fő oka a társadalom nagy betegségének. A legtöbb ember beadja a derekát, és ha nem is kiált a tömeggel, legalább üzletében kifüggeszti a tömegvezér arcképét, és messziről alázatosan köszön a tömegvezérnek. Így fest a valóságban az a jelszó: „jogot a népnek“; így valósítják meg az egyenlőség, testvériség és szabadság eszméit, melyeket lépten-nyomon oly nagy lelkesedéssel hirdetnek a népvezérek. A tömeg győzelmi mámorában imádva a tömegvezért, nem veszi észre, hogy zsarnokot ülte-

tett a maga nyakára, akitől egyhamar nem szabadul, és ez a zsarnok sokkal kegyetlenebb, mint azok a „zsarnokok“, kik ellen harcba vezette a tömeget a vezér.

A tömegmozgalom állandó tűzhelye a már több ízben említett politikai egyesület. Ez az egyesület a kisebb tömeg, melyet a tömegvezér ugyanazon elvek alapján kormányoz, mint a nagy tömeget. Az egyesület ügyeit előkészíti a választmány, melynél fő dolog, hogy lehetőleg kritikus érzés nélküli emberekből legyen összeállítva. A tömegvezér rendszeren a választmány valamelyik tagja által téteti indítványait, hogy a közönség mindig azt higgye, hogy a nép akarata teljesül, amely népakaratnak legalábbatosabb szolgálja maga a népvezér.

Titkárokat is tartanak ezen politikai egyesületeknél, akiket rendszeren az intellektüel ügyvédek közül szemel ki a tömegvezér. Ezek az intellektüel titkárok a nép előtt bizonyos elvűséget is hangoztatnak a 48-as vagy szociális eszmék iránt; de természetesen ez csak hangoztatás, és inkább üzleti szempontból fontos. Egy socialista parasztvárosi egyesület titkára mondta egy ízben azon sokat mondó szavakat: „Kérem intellektüel ember csak üzleti szempontból lesz szocialistává, vagy esetleg, ha bolond.“ így néznek ki a népet szerető, osztályharcot lelkiismeretlenül hirdető tömegvezető segédek!

VIII.

Ellenmozgalmak.

Az Alföld majdnem mindegyik parasztvárosában volt kisebb-nagyobb mérvű tömegmozgalom. Amikor az egyik parasztvárosban megszűnt a tömegmozgalom, halljuk, hogy az 50—60 kilométernyire fekvő másik parasztvárosban új tömegmozgalom van keletkezőben.

Az alföldi parasztvárosok összes tömegmozgalmainál kiinduló pont, mely azután veres fonálként húzódik az egész vonalon végig: az úrgyűlölet. Mennél parasztosabb a lakosság, annál nagyobb eredménnyel lehet szítani az úrgyűlöletet, vagyis annak gyűlöletét, ami nem paraszt. Lehet, hogy egyes „urak“ erre a gyűlöletre okot is adtak; de mondhatjuk, hogy az urak anyagi helyzete sem fényes az Alföldön, hogy vannak közöttük önzetlen és a közért lelkesedő emberek és a gonosz jellemek száma aránylag nem több,

mint a parasztvárosi — részben már elrontott és ötvenéves alkotmányos életben meglehetősen demoralizált parasztságnál. Az úri közönség is éppen úgy, mint a parasztvárosi parasztság elég szűk látkörű, kicsinyes, érzéki, önző. A két osztály lelkiületre nem igen különbözik egymástól.

Az alföldi parasztvárosi tömegmozgalmak abban különböznek más, internacionális tömegmozgalmaktól, hogy majdnem kizárólag, az egyik városban épp úgy, mint a másikban, csak egy ember, a tömegvezér, érdekét szolgálják, mely érdek sokszor nem pusztán anyagi érdek, hanem az illetőnek hiúsága, dicsvágya és uralkodhatási mániája. A gyarló és rendszeren szűklátkörű hiú ember még a maga által rendezett ünnepeltetés és örökös éljenzés következtében elhiszi, hogy ő nagy ember, és mint nagy ember fel van mentve sok olyan erkölcsi kötelezettség és szabály alól, mely csak a közönséges embert kötelezi. A nagyzási hóbort az első sikerek után már jelentkezik, és ennek behatása alatt a legtöbb tömegvezér a szertelenségbe csap át. Azt hiszi, hogy ő mindent tehet. A mi társadalmi és politikai helyzetünkben, aki tud hazudni és ügyesen használja a szinte monomania jellegével bíró hazafias frázisokat, az valóban sokat tehet, sokkal több is szabad neki, mint

az egyeneslelkű, becsületes és egyenes utat szerető embernek. A tömegvezér mutasson fényt és pompát, csak úgy bír nagyobb hatást elérni. A fényűzés, az örökös lakmározás és tivornya sok tömegvezér anyagi romlását okozta. Elszegényedett tömegvezér pedig ezt a sok tőkét igénylő üzletet nem folytathatja.

Az alföldi tömegmozgalmak sem eredetükre, sem céljokra nézve ideális mozgalmaknak nem nevezhetők, nem is tekinthetők másnak, mint a tömeg varázstáncának egy ember körül. Ha a tömegvezér, a tömegmozgató kidül, rendszeren vége van az egész mozgalomnak; mert szive a mozgalomnak mindég a tömegvezér egyénisége. A tömegvezér kidülte után a segítők próbálni szokták a mozgalom folytatását, mely nekik kenyeret és dicsőséget adott; de a tömegmozgalom a tömeg bálványa nélkül rendszeren már csak szűnyoglábakon áll!

Kétségtelen, hogy a parasztváros, az abban jelentkező tömegélet következtében kiválóan praedisponálva van a tömegmozgalomra. Segíteni kellene azt a természetes folyamatot, hogy a parasztság a parasztvárost körülövező nagy területeken külön falvakká verődjön össze — és folytathasson jellemének megfelelő természetes életet. E tekintetben Szeged városa jó példával jár elő, midőn létesít és

gondoz úgynevezett tanyai központokat. E tanyai központok hivatása lenne pótolni a paraszt jellem helyes fejlődésére oly annyira szükséges falusi életet. A parasztvárosok pedig lassan átvedlenek az Alföldön üzleti és kereskedelmi központokká.

Egyesek azt is felhozzák, hogy az alföldi parasztvárosok márcsak azért is alkalmasak a tömegmozgalomra, mert lakosságuk jobbra protestáns és protestáns lakosságnál nincs a tekintélynek oly nagy hatalma, mint a róm. kath. és gör. keleti lakosságnál. A protestáns egyház alkotmányos szervezete bizonyos tekintetben kedvezővé teszi a talajt a tömegmozgalom berendezkedésére, másrészt a protestantizmus emeli az egyes ember individuális érzését, önálló gondolkodását, ez utóbbi meg nagy akadály a tömegmozgalom megerősödésénél. De láttunk az Alföldön tiszta róm. kath. parasztvárost is, melyben a tömegmozgalom vezetője egy ideig róm. kath. plébános volt.

Izgatott időszakok, a politikai szenvedély fellobbanása különösen alkalmas a tömegmozgalom keletkezésére. Ilyenkor érvényesül a maga egészében az a mondás: „Ahol a politika kezdődik, ott az ethika végződik.“ Ami politikai életünk egészen e mondás keretében mozog. Nálunk politikai téren minden szabad,

ami célhoz vezet. Az ígéretek meg nem tartására már hozzá szoktunk úgynevezett nagy államférfiaknál is. A hazugság pedig politikai téren már egy-két évtized óta nem bűn, sőt politikai erény, biztos politikai karrier záloga.

Izgatott időszakban az alföldi parasztvárosokban, hol eltérőleg az ország többi részétől úgyszólván politikai szabadosság és féktelenség az uralkodó, megjelennek a politikai élet minden bravói és érvényesülni akarnak. Az az évad kezdődik, amelyben komoly emberek is kezét fognak oly egyénnel, kikkel normális időkben a világért sem érintkeznének.

Az 1905-ik év eseményei mindenfelé felkavarták a tömegindulatokat, s ez az év az Alföldön is kiválóan elősegítette a tömegmozgalmakat.

A közigazgatás, különösen a vármegyei rendszer az Alföld némely vármegyéjében nagyon gyenge a tömegmozgalom megakadályozására. A megyei tisztviselők, egészen az alispánig részben a tömegvezér kegyétől függenek, s ha azzal szembe mernek szállni, sok kellemetlenségnek teszik ki magukat.

Nagy elszántság és önfeláldozás kell ahhoz, hogy mint Vadnay Andor főispán tette, az ember felvegye a harcot a tömeg vezérrel. Vadnay minden erejét megfeszítve, valóságos hajtóvadászatot rendezett egy tömegvezér el-

len, ki elvégre is a bűnvádak halmaza alatt a börtön elől Amerikába menekült. Manipulációi evidensek lettek; de a tömeg mégis szinte imádattal emlegette az Amerikában elhalt és a népjogokért kiüldözött martyrt. Özvegyét, ki a tömegmozgalom szomszédos városában halt meg, haza hozták, koporsóját száz meg száz kocsi és ezrekre menő tömeg kísérte a sirhoz. A tömegvezéreket nem lehet sehogysen leleplezni; mert ha egyszer a nép szívében felállították a bálványokat, azok ledönthetetlenek!*)

Próbálkoztak ellenmozgalmak szervezésével; de ez az ellenmozgalom majdnem mindenütt kudarcot vallott, mivel vele szemben a tömegvezér harca könnyű, amikor az ellenmozgalomra kiadja a sokszor hazug jelszót, hogy az az urak pártja. Ez a párt, melyben nagyszámmal vannak értelmesebb földművesek is, szemben magával találja a tömegindulattal fanatizált pártot, mely minden felvilágosítás elől éppen a gyűlölet és fanatizmus által légmentesen el van zárva. Politikai ellenmozgalmal azért sem gyűrhető le a tömegmoz-

*) Bebel „Aus meinem Leben“ (Stuttgart 1911.) című művében (II. k. 134.) azt mondja: „A tömegek sohasem hálátlanok, föltéve, hogy vezetőik becsületességében hisznek. Nehéz őket meggyőzni arról, hogy csalják őket, ha valakit már bizalmukkal megajándékoztak.“

galom; mert minden politikai mozgalom kénytelen részben hasonló fegyverekkel küzdeni, mint a tömegmozgalom és mégsem használhat *minden* fegyvert, amiért azután a tömegmozgalommal szemben hátrányosabb a helyzete. A tömegmozgalom ágyúi erősebbek és messzebbre visznek.

Attörhetlen rémes hatalom ez, amelylyel szemben nincs erő és nincs értelem, amikor az emberek teljesen megszűnnek gondolkodni és rabszolgai viszonyban vannak a tömegbálványaival szemben. Alfabeta és analfabéta elemek összevegyülve és együtt alkotnak egy attörhetlen falat. Ez a tömeget azután lerombol sok nemesebb érzést, letör sok fejlődő jellemet, az értékes paraszt egyéniségnek halála ez. Az ámítás, szemfényvesztés, megtévesztés nem egyéb lélekgyilkosságnál zagyban, tömegben; nem fegyverrel, nem ágyúval, hanem hazugsággal és gyűlöletterjesztéssel.

A tömegmozgalom megszűntével egy-egy parasztvárosban az utóhatás még sokáig észlelhető és a mesterségesen fokozott gyűlöletcsatornáit még sokáig ki nem száradnak teljesen. A tulajdonképpeni tömegmozgalom csak addig tart, amíg azt a rátermett tömegvezér intézi. Szeretnék sokan folytatni, mert hiszen a parasztvárosban sok hiú ember van és a tömegmozgalom igazi fanatikusokat is nevelt,

kik az éveken át folyton hangoztatott frazeológiából oly sok meg nem emésztett frázist rejtetnek lelkükben s azokat a náluk együgyűbbek előtt szinte automatikusan elkelepelve, azt hiszik, hogy vezérszerepre vannak hivatva. Ezek a szánalmas utánzók élő tanúbizonyságai annak a beteg, rossz szellemnek, amelylyel a tömegmozgalom . megmérgezte a jobbra és nemesebbre hivatott parasztság lelkét.

Amint fejtegetésünk folyamán említettük, a félműveltek a tömegmozgalmak igazi, rátermett vezetői. Ezek a félműveltek alföldi középiskoláinkból kerülnek ki. Az érettségi bizonyítvány kiváltságot ad, azért törtet utána sok oly elem is, mely a tudománnyal komolyan soha sem akar foglalkozni — és ezek átúsznak osztályról osztályra, komolyan soha sem tanulva. Az életbe kilépve, látják, hogy lehet még nálunk komoly munka és tanulmány nélkül is érvényesülni, ha az ember érti jól a beteg és vajúdo társadalmunk megtévesztésének fogásait. Az alföldi parasztvárosok politikai élete pedig valóságos eldorádója a politikai kalandoroknak.

Azt mondják, hogy a népoktatás magasabb fokra emelése által majd lehetetlen lesz a személyhez kötött tömegmozgalom. Nézetem szerint ez hiú remény. A politikai szenvedélylyel szemben is gyenge erő az ismeret. Úgy va-

gyünk ezzel is, mint az alkoholizmussal. Hiába függesztik ki minden iskolában az alkohol borzasztó pusztításait ábrázoló képet — ha az életben minden utcasarkon egy-egy korcsma csábítja az arra menőket. A politikai szenvedély — csak az ember egész lelkének másfelé terelésével gyűrhető le.

Egyes ideológok azt hiszik, hogy a tömegmozgalmakat lehetetlenné lehet tenni üdvös kormányzati reformok életbeléptetése által. Úgy okoskodnak, ha nincs elégedetlenség szítására ok, úgy hiába fognak próbálkozni azok, kik éppen a köz elégedetlenségéből híznak és csinálnak tőkét. De ez hiú reménykedés. A tömegvezér ügyessége éppen abban áll: az elégedetlenséget, a gyűlöletet ott is szítani tudni, ahol arra kevés, vagy éppen semmi igaz ok sincs. Nincs Magyarországon aránylag seholsem nagyobb politikai szabadság, mint az alföldi parasztvárosban, és mégis itt lehetett legjobban a tömegek lelkébe oltani a nagy és mély elkeseredést az elnyomatás, a zsarnokság felett. Az emberek nem veszik észre, hogy a zsarnokság képzetének ezt a megerősödését épp a szabadság határait érintő szabadság tette lehetővé. Legyen a kormányzó hatalomnak bármily üdvös pozitív intézkedése, a tömegvezér igyekezete mindig oda fog irányulni, hogy a tömeg lel-

kében a pozitívumot mindég negatívummá tegye. Szerinte — és ezt neki az elvakult tömeg elhiszi, minden rossz, amit a „nép ellenségei“ a „hazaárulók“ tesznek, a jó csak a nép halványától eredhet; de onnan meg soha sem eredhet semmi jó sem; mert az önzés az alap.

A választójog kibővítése épp oly kevésbé akadályozza meg az önző alapon felépített tömegmozgalmat, mint a választójog korlátozása sem ellenszere. Az alföldi parasztvárosban láttuk, ahol 2000 szavazó volt, mégis tulajdonképpen a nem szavazók, *at* utca, a tömeg döntötte el a csatát lármájával, terrorjával. Franciaországban Taine szerint a jakobinusok nem képezték a francia nemzet többségét és mégis elfogultságukkal, kérlelhetlen fanatizmusukkal ők ragadták kezükbe a hatalmat. Az önző alapon felépült tömegmozgalomnak talán egyetlen ellenszere lenne a kötelező titkos szavazás, amikor minden szavazó büntetés terhe alatt köteles leszavazni.

Egy dán író*) elmélkedve a rombolás felett, amelyet hazájában a demagógia okozott, azt mondja: „Az éles pártellentétekben rejlik fő oka az általános politikai demoralizációnak.“

Szerinte a bajt csak úgy lehetne legyőzni, ha a választás módszerét akként alkotnák

*) A. C. Larsen: Demokratiet og Friheden. A „Tilskueren“ 1912. márciusi számában.

meg, hogy az a pártoskodást akadályozná és a pártvezérek hatalmát letörné. De ez még mindenütt és különösen nálunk a jövő zenéje! Különbösen legkiterjedtebb jog mellett is épp a többségi párt brutalizmus alapján a kisebbséggel szemben oly kegyetlen törvények hozhatók, melyekre a legsötétebb abszolút uralkodó gondolni sem mert volna.

A modern államban ösmerik a tömegvezérek, a demagógok letörésének egy legjobban megvetendő módszerét, mely abban áll, hogy megveszik a tömegvezért. Ez látszólag a legkényelmesebb és legegyszerűbb módszer. De csak látszólag; mert a valóságban a legkevésbé célravezető és erkölcsileg, még politikailag is, rombolóbb rendszer, mint a tömegvezérnek csaláson és szemfényvesztésen alapuló egész működése. Németországban a szociáldemokrácia legügyesebb agitátorát Schweizert a 70-es években Bebel*) állítása szerint megvásárolta a legfőbb államhatalom. De a vesztes a valóságban az államhatalom lett; mert a tömegvezér tulajdonképpen állami pénzen izgatta fel a tömeget, ezen érdemeit még legnagyobb ellensége Bebel is elismeri. Előkészítette a talajt egy oly vezérnek, aki nem volt megvásárolható, Bebelnek. így az okos államhatalom legfélelmetesebb ellenfelének út-

*) Lásd Bebel f. i. könyve II. 31, 56, 132. lapját.

ját egyengette anyagi támogatásával és erkölcsstelenségével. Oroszországban a híres Gápont megvásárolta a hatóság; de ezzel a véres forradalmat nem akadályozta meg. Nálunk az egész világon a legdrágább mesterség a politika. Nálunk még könnyebb megvenni a gyenge erkölcsi alapon álló tömegvezért. Az eredmény az, hogy a tömegvezér nem csinál kellemetlenséget a kormánynak, de annál többet az alsóbb hatóságnak és a parasztváros társadalmának. Állami pénzen terjeszt osztálygyűlöletet, felforgatja a polgárság békéjét, megmérgezi az értékes paraszt néposztály lelkületét. Ő elfogadja a pénzt; de le nem szerel; mert hiszen még több pénzt vár és Ő kész még eltartóját is adott alkalommal a leggyalázatosabban leleplezni. Egy parasztvárosi tömegvezérről beszélnek, hogy a darabont korszak alatt, ketten utaztak le a budai siklón egy meghitt barátjával, ki egyszerre a legvéresebb ellenzéki szerkesztőből átvedlett kormány támogatóvá — ez barátjának, a kezdő tömegvezetőnek, megmutatta az újdont új ropogós két ezrest. A tömegvezér szemébe könny csordult és felsóhajtott: „így pazarolják a szegény nép keserves filléreit.“ De ezek a könnyek egy új világot nyitottak meg előtte, — s többé ő sem kesergett lelkében a szegény nép keservesen szerzett és nehezen fize-

tett adó fillérei felett. A megvásárlás nem csak a megvásároltat teszi tönkre, ott már úgylis erkölcsileg nincs mit rontani, de lealacsonyítja a megvásárlót is, tekintélyét aláassa, hiába áztatja magát azzal, hogy a köz érdekében cselekedett; mert a cél sohasem szentesíti az eszközöket!

Külső törvények nem fogják letörni a demagógiát, ha a társadalom maga továbbra is a tömegindulatok befolyása alatt áll. A demagógia sohasem hatalmasodhatott volna el úgy az alföldi parasztvárosokban, ha volna több erős egyéniség, több önzetlen szeretet a köz iránt és több erkölcsi bátorság. A fizikai bátorságnak kedvez az újkor. A testedzés a népiskolától fel a gymnasiumig nincs elhanyagolva. Az általános védkötelezettség még neveli e fizikai bátorságot. De az erkölcsi bátorságra való nevelés a frázisok és üres jelszavak, a nagyzás és képmutatás korszakában, mintha teljesen el volna hanyagolva. így aztán a vakmerő emberek munkája könnyű a hagyomány, a tisztesség, a régi nemes célok lerontásában, a társadalmi béke lerombolásában és a felforgatásban. Igazi ellenmozgalom szemben az önző alapon felépült tömegmozgalommal az egyén megerősödése, értékének öntudatossága — és az önzetlenségre, erkölcsi bátorságra való nevelés.

TARTALOM.

Bevezetés	5
I. Az alföldi parasztváros	9
II. A tömeg és tömegélet hatása	20
III. Választások	34
IV. Sajtó. Gyülekezés. Egyletek	42
V. Tömegvezetők a múltban és jelenben	52
VI. A tömegvezér tekintélye.....	78
VII. A tömegvezetés technikája	89
VIII. Ellenmozgalmak.....	107